

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра історії України**

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи з
обов'язкової освітньої компоненти

**ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО
З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ**

Житомир – 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету ім. І. Франка,
протокол № 10 від 17 червня 2024 р.*

Рецензенти:

Буравський О.А., доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Махорін Г.Л., кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Поліського національного університету.

Кондратюк Ю.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософсько-історичних студій та масових комунікацій Державного університету «Житомирська політехніка».

Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з обов'язкової освітньої компоненти «Історичне краєзнавство з методикою викладання» / Укл. Сичевський А. О. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 113 с.

Методичні рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи містять перелік основних проблем обов'язкової освітньої компоненти «Історичне краєзнавство з методикою викладання», плани семінарських занять та завдання для самостійної роботи з основною та додатковою літературою, інтернет-ресурсами до тем, перелік питань до заліку, критерії оцінювання навчальних досягнень, окреслені принципи організації самостійної роботи.

Для бакалаврів історичного факультету денної форми навчання.

УДК 94(477):908

© А. О. Сичевський, 2024
© ЖДУ ім. І. Франка, 2024

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Розподіл навчального часу за темами та видами роботи.....	8
Тематика лекцій.....	13
Семінарські заняття	18
Принципи організації самостійної роботи.....	71
Перелік питань до заліку.....	75
Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів.....	78
Основна література.....	80
Додаткова література.....	91
Інтернет-ресурси.....	112

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вивчення навчальної дисципліни «Історичне краєзнавство з методикою викладання» складена для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності: 014.03 Середня освіта (Історія) за освітньо-професійною програмою: Середня освіта (Історія).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є комплекс знань, які стосуються історичного минулого Житомирщини на тлі загальноукраїнського та світового цивілізаційного розвитку, методичні рекомендації щодо викладання краєзнавства.

Програма навчальної дисципліни складається з модуля:

Модуль 1. Волинь-Житомирщина від найдавніших часів до початку XX ст. Житомирщина у XX ст.: від української революції 1917–1921 рр. до становлення незалежності України (1991 р. – сьогодні). Наратив та методика викладання

Освітня компонента «Історичне краєзнавство з методикою викладання» викладається на IV курсі бакалаврату, в II семестрі.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 105 годин, 3,5 кредити ECTS.

Форма проведення занять: лекції, семінарські заняття.

Метою викладання навчальної дисципліни «Історичне краєзнавство з методикою викладання» є оволодіння студентами методичних та практичних навичок для проведення аналізу історичних подій регіону Житомирщини на тлі загально-історичних подій та світової історії.

Основні **завдання** вивчення освітньої компоненти «Історичне краєзнавство з методикою викладання»:

- характеристика розвитку регіону за часів Київської Русі;
- вивчення особливостей становища Житомирщини у складі Великого князівства Литовського;
- визначення становища краю у часи національно-визвольної революції середини XVII ст. під керівництвом Б. Хмельницького та роки «Руїни»;
- аналіз подій регіону у період Російської імперії;
- характеристика подій на Житомирщині у період Української національно-демократичної революції та міжвоєнний період;

- вивчення особливостей становища Житомирської області у роки Другої світової війни;
- аналіз подій в області у перші повоєнні роки (1945 – поч. 1950 рр.);
- характеристика розвитку регіону Житомирщини в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (1953-1964 рр.);
- визначення становища Житомирської області в період загострення кризи радянської системи (середина 60-х – початок 80-х рр. XX ст.);
- аналіз подій у нашому краї в часи незалежності України.

Здобувачі повинні знати:

- основні етапи розвитку регіону Житомирщини від найдавніших часів до початку ХХІ ст.;
- основні історичні події на території Житомирщини від найдавніших часів до початку ХХІ ст.;
- провідних історичних діячів нашого краю, їхній вклад в історію Житомирщини та історію України в цілому.

Здобувачі повинні вміти:

- аналізувати історію Житомирської області у контексті загальноукраїнського та світового цивілізаційного розвитку;
- застосовувати здобуті під час вивчення курсу знання під час підготовки дипломних і магістерських робіт.

На вивчення освітньої компоненти відводиться 105 годин, 3,5 кредити ECTS. Форма проведення занять: лекції, практичні заняття.

Набуття soft-skills:

1. Базові комунікативні навички, які допомагають розвивати відносини з людьми, підтримувати розмову, ефективно вести себе в критичних ситуаціях при спілкуванні з оточуючими.
2. Навички self-менеджменту: допомагають ефективно контролювати свій стан, час, процеси.
3. Навички ефективного мислення, які допомагають зробити навчання більш системним.

Розвиток компетенцій за чотирма основними напрямками:

1. Комунікація:

- переконання і аргументація

- нетворкінг: побудова і підтримка відносин
- ведення дискусій
- проведення презентацій
- самопрезентація
- публічні виступи
- командна робота
- спрямованість на результат

2. Управління собою:

- управління емоціями
- управління стресом
- управління власним розвитком
- планування і цілепокладання
- тайм-менеджмент
- ентузіазм, ініціативність, наполегливість
- рефлексія

3. Мислення:

- системне мислення
- креативне мислення
- структурне мислення
- логічне мислення
- пошук і аналіз інформації
- вироблення і прийняття рішень
- проектне мислення
- тактичне і стратегічне мислення

4. Управлінські навички:

- управління виконанням
- планування
- постановка задач
- мотивація
- контроль за реалізацією завдань
- наставництво – менторінг, коучінг
- ситуаційне керівництво і лідерство
- ведення нарад
- управління проектами
- управління змінами
- делегування

Програмно-технічне забезпечення освітньої компоненти

Освітній процес забезпечується використанням технічного

обладнання (комп'ютерів, мультимедійного обладнання), у тематичних кабінетах, в аудиторіях, де наявний вільний доступ до мережі Інтернет.

Методична карта освітньої компоненти

Модуль І. Волинь-Житомирщина від найдавніших часів до початку ХХ ст. Житомирщина у ХХ ст.: від української революції 1917–1921 рр. до становлення незалежності України (1991 р. – сьогодення). Наратив та методика викладання	
Тема 1.	Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини.
Тема 2.	Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.
Тема 3.	Житомирщина у складі Речі Посполитої, козащина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.).
Тема 4.	Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.
Тема 5.	Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку ХХ ст.
Тема 6.	Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків.
Тема 7.	Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.
Тема 8.	Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.
Тема 9.	Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965–1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.
Тема 10.	Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ ТА ВИДАМИ РОБОТИ

Структура освітньої компоненти

	Всього	У тому числі					У тому числі					
		Лекції	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття	Всього	Лекції	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальні заняття
		Модуль І. Волинь-Житомирщина від найдавніших часів до початку XX ст. Житомирщина у XX ст.: від української революції 1917–1921 рр. до становлення незалежності України (1991 р. – сьогодення). Наратив та методика викладання										
Тема 1. Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини.	10	2	2	-	6	-	-	-	-	-	-	-
Тема 2. Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 3. Житомирщина у складі Речі Посполитої, козаччина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.).	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 4. Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волинь-Житомирщини у першій половині XIX ст.	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 5. Волинь-Житомирщина у другій половині	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-

ХІХ – на початку ХХ ст.												
Тема 6. Волинь- Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків.	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 7. Житомирщина під час німецько- радянської війни 1941–1945 рр.	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 8. Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.	9	1	1	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 9. Соціально- економічні перетворення у Житомирській області в 1965– 1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.	9	1	1	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Тема 10. Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення.	11	2	2	-	7	-	-	-	-	-	-	-
Разом за модулем 1	10 5	18	18	-	69	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	105	18	18	-	69	-	-	-	-	-	-	-

Теми лекційних занять (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини.	2
2	Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.	2
3	Житомирщина у складі Речі Посполитої, козащина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.).	2
4	Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.	2
5	Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.	2
6	Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків.	2
7	Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.	2
8	Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.	1
9	Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965–1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.	1
10	Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення.	2
Всього:		18

Теми семінарських занять (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини.	2
2	Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.	2
3	Житомирщина у складі Речі Посполитої, козаччина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.).	2
4	Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.	2
5	Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.	2
6	Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків.	2
7	Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.	2
8	Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.	1
9	Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965–1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.	1
10	Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодні.	2
Всього:		18

Самостійна робота (денна форма)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини.	6
2	Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.	7
3	Житомирщина у складі Речі Посполитої, козаччина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.).	7
4	Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.	7
5	Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.	7
6	Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків.	7
7	Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.	7
8	Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.	7
9	Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965–1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.	7
10	Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення.	7
Всього:		69

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Модуль № 1.

Волинь-Житомирщина від найдавніших часів до початку XX ст. Житомирщина у XX ст.: від української революції 1917–1921 рр. до становлення незалежності України (1991 р. – сьогодні). Наратив та методика викладання.

Лекція № 1. Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини

Житомирські ранньопалеолітичні стоянки, діяльність людей та використання крем'яних знарядь. Дослідження Волинської групи пам'яток. Неолітичні стоянки, перехід до осілого способу життя та розвиток землеробства й тваринництва. Пам'ятки енеоліту. Пізньотрипільські пам'ятки Житомирщини дослідження та розвиток. Культура кулястих амфор. Бронзовий та залізний вік на Житомирщині представлений середньодніпровською, тшинецько-комарівською, білогрудівською, чорноліською та черняхівською культурами.

Лекція № 2. Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.

Походження назви «Русь» і корінь «рос» в топонімах рідного краю. Історичні умови та особливості взаємовідносин між племенами полян і древлян. Початок правління в Руській державі династії Рюриковичів. Заснування міст Житомира, Іскоростеня, Вручя, Малина, Радомишля. Київська держава і древляни за князя Ігоря та княгині Ольги. Древлянська земля у внутрішній політиці синів князя Святослава – Ярополка, Олега, Володимира.

Ліквідація місцевих князівських династій та племінних назв за князювання Володимира Великого. Житомирщина за часів правління князя Ярослава Мудрого та Ярославовичів. Культура (побут, звичаї, традиції, релігійні вірування). Вшанування подій Київської Русі на сьогодні.

Особливості та історичні умови входження території Житомирщини до складу Литовської держави, вплив цього процесу на суспільно-адміністративний устрій нашого краю. Ліквідація Вітовтом удільних українських князівств і наш край. Соціально-економічний розвиток нашого краю у XII-XIV ст. Культурний

розвиток нашого краю у XII-XIV ст. Писемність, освіта, звичаї, традиції, побут, усна народна творчість, архітектура.

Лекція № 3. Житомирщина у складі Речі Посполитої, козащина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.)

Житомирщина напередодні визвольної війни: економічний розвиток, соціальна структура населення, релігійна ситуація, міжнаціональні, соціальні та міжконфесійні конфлікти. Події національно-визвольної війни на Житомирщині. Формування селянсько-козацьких загонів і полків. Богдан Хмельницький і Житомирщина. Військові дії в 1650–1653 рр. і наш край. Наслідки війни для нашого краю. Житомирщина в другій половині XVII ст. «Руїна». Політичний та соціально-економічний розвиток краю. Територіально-адміністративний поділ. поділ. «Трактат про вічний мир». Наші земляки – ватажки козацького руху та учасники визвольної війни. Іван Виговський, Юрій Немирич, Іван Самойлович.

Лекція № 4. Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.»

Адміністративно-територіальний устрій Волинської губернії. Національний склад населення Житомирщини та історичні умови його формування. Рідне місто і село у XIX ст. Житомирщина в контексті міжнародних відносин та російсько-французький війні 1812 р. Ознаки національного відродження та прояви суспільного політичного руху на Житомирщині. Масонство. Житомирщина і декабристи. Польське повстання 1830 – 1831 рр. і Житомирщина. Соціально-економічне життя рідного краю у першій половині XIX ст. Ознаки колоніального характеру політики царизму в Україні і прояви його на Житомирщині. Розвиток сільського господарства. Промисловий розвиток та вплив на нього промислової революції. Розвиток торгівлі. Духовне життя нашого краю наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Особливості розвитку культури. Фактори впливу. Освіта і наука. Література і театр. Музика, живопис, архітектура. Релігійне життя. Традиційно-побутова культура міста і села.

Лекція № 5. Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.

Земські установи на Волині. Збереження великих феодальних латифундій. Розвиткові ремісництва, перетворення його в мануфактури. Вироби майстерень з фарфору Баранівки, Городниці, Кам'яного Броду, Токарева. Перший цукровий завод на Житомирщині. Ярмарки на Житомирщині у другій половині XIX ст.

Робітництво, Умови праці робітників. Перший на Житомирщині робітничий страйк. Реформа Столипіна на Волині. Економічна криза 1900–1903 рр. Кредитна кооперація. Революція, підтримка робітників. Південно-Західний фронт. Перша світова та Житомирщина.

Лекція № 6. Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків

Житомирщина напередодні революції. Адміністративно-територіальний устрій. Соціальна структура населення. Національний склад. Осередки політичних партій та громадських організацій. Початок української революції і наш край. Утворення Центральної Ради та резонанс цих подій на Житомирщині. Наш край після Брестського мирного договору Досягнення та прорахунки Центральної Ради через призму подій на Житомирщині. Політична обстановка, організація влади, економічний та культурний розвиток краю за правління гетьмана П. Скоропадського і його уряду. Зміни в соціально-політичному житті краю та суспільних настроях після відновлення УНР. Отаманщина на території нашого краю. Наші земляки в Українській революції. Наш край в умовах встановлення більшовицького режиму. НЕП і особливості її впровадження та результатів в економіці нашого краю. Голод 1921 – 1923 рр. на Житомирщині: причини, масштаби, наслідки. Політика українізації в нашому краї. Національні райони. Процеси форсованої індустріалізації і директивного господарювання на території сучасної Житомирщини. Процеси суцільної колективізації на території сучасної Житомирщини.

Лекція № 7. Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.

Окупація Житомирщини та її перспективи в контексті окупаційних планів Німеччини. Окупаційний режим на території нашого краю, його особливості в адміністративній, економічній, політичній, соціальній, національній, релігійній сферах. Холокост. Остарбайтери. Розгортання руху Опору на Житомирщині. Радянське підпілля і партизанський рух. Діяльність формувань самостійницького руху на території нашого краю. Звільнення Житомирщини від німецьких окупантів. Матеріальні та людські втрати Житомирщини в контексті загальноукраїнських.

Лекція № 8. Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.

Відновлення промислового та сільськогосподарського потенціалу нашого краю. Голод 1946 – 1947 років, його масштаби і наслідки. Соціальний розвиток. Матеріальне становище населення міста і села, його купівельна спроможність, повсякденне життя. Культурне життя нашого краю. Відбудова системи освіти. Впровадження обов'язкового семирічного навчання дітей. Наукові дослідження. Вплив боротьби з генетикою та прояви «лисенківщини». Література і мистецтво нашого краю. Становище творчої інтелігенції. Наслідки повоєнних ідеологічних компаній в розвитку культури нашого краю. Збагачення культури України цього періоду доробком наших земляків.

Вплив політичної та економічної лібералізації на відповідні сфери життя нашого краю. Реакція на рішення XX з'їзду КПРС (в політичній адміністративній, громадській сферах та ЗМІ) Реабілітація політичних в'язнів. Зміни в управлінні господарством та прояви демократизації державного життя через призму Житомирщини. Раднаргоспи. Нові явища в соціальній сфері. Вплив лібералізації суспільного життя на культурний розвиток краю. Науково-технічний прогрес, його прояви результати в економіці Житомирщини. Особливості реформування освітянської галузі, наукові досягнення. Посилення русифікації та його наслідки. Представники «шестидесятництва» в українській літературі та мистецтві, їх творчий доробок.

Лекція № 9. Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965–1985 рр. Чорнобильська катастрофа 1986 р.

Вплив дисидентського руху в Україні на відповідні процеси в нашому краї. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х рр. та їх наслідки в сільському господарстві та промисловості, економіка краю в загальноукраїнському та загальносоюзному комплексі. Деструктивні процеси на селі. Посилення бюрократичного централізму та зростання всевладдя комуністичної партії на прикладах політичного, економічного життя нашого краю. Матеріальний рівень життя населення. Зміни в соціальній та національній структурі населення. Демографічна ситуація. Суперечливий розвиток соціальної сфери. Повсякденне життя населення його купівельна спроможність. Проблеми попиту і пропозиції товарів повсякденного вжитку. Рівень та шляхи розв'язання житлової проблеми. Суспільні настрої. Культурне і духовне життя нашого краю. Розвиток освіти. Посилення русифікації. Зростання ідеологічного тиску. Література і мистецтво нашого краю. Опозиційний рух та репресії. Радіаційне забруднення територій області внаслідок вибуху на ЧАЕС.

Лекція № 10. Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення

Особливості «перебудовчих» процесів в нашому краї. Формування місцевих органів влади і самоврядування. Результати дострокових виборів Президента та Верховної ради України 1994 р. Вибори 1998, 1999 рр., їх результати та представництво Житомирщини у Верховній Раді України. Економічне життя Житомирщини в першій половині 90-х років. Вплив розпаду СРСР на промисловість краю. Особливості роздержавлення та приватизації. Суперечливий характер аграрної реформи. Соціальні проблеми. Прояви стабілізаційних процесів у друг. пол. 90-х рр. Включення населення краю у ринкові відносини. Міжнаціональні та міжконфесійні стосунки. Стан та проблеми освіти області на межі тисячоліть. Мистецтво. Фізичне культура і спорт. Революція Гідності у Житомирі. Небесна сотня: житомирські жертви. Уродженці та жителі області, що загинули за ідеали Революції Гідності.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Модуль № 1.

Волинь-Житомирщина від найдавніших часів до початку XX ст. Житомирщина у XX ст.: від української революції 1917–1921 рр. до становлення незалежності України (1991 р. – сьогодні). Наратив та методика викладання

Семінарське заняття № 1.

Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот на території Житомирщини

Мета: ознайомити студентів з основними етапами розвитку первісного суспільства на території Житомирщини; вивчити ключові археологічні пам'ятки та культури, які існували на Житомирщині; розвивати навички аналізу археологічних даних та історичних джерел.

Основні поняття: палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, Трипільська культура, культура кулястих амфор, бронзовий вік, залізний вік, Чорноліська культура, Черняхівська культура, Корчацько-празька культура, Пеньківська культура, Лука-Райковецька культура.

План

1. Палеоліт. Житомирська та Радомишльська стоянки
2. Волинська група мезолітичних пам'яток. Неолітичні стоянки
3. Енеоліт. Пам'ятки Трипільської культури на Житомирщині. Культура кулястих амфор
4. Пам'ятки епохи бронзового віку: Середньодніпровської, Тшинецько-Комарівської та Білогірудівської культур
5. Залізний вік. Чорноліська та Черняхівська культури
6. Східнослов'янські старожитності Корчацько-празької та Пеньківської культур. Лука-Райковецька археологічна культура

Реферати:

1. Висвітлення історії раннього палеоліту Житомирського Полісся у працях Ю. В. Кухарчука

2. Радомишльська верхньопалеолітична стоянка в археологічних студіях І. Г. Шовкопляс та О. М. Кононенко

3. Сучасні дослідження палеолітичної стоянки Північної Житомирщини – Великий Дивлин

4. Черняхівська культура у наукових студіях І. С. Винокура

5. В. П. Петров та І. П. Русанова – видатні дослідники пам'яток типу Корчак

6. Внесок професора Імператорського університету св. Володимира Антоновича В. Б. у вивчення археологічного минулого Волині-Житомирщини

Питання на самостійне опрацювання:

1. Особливості Трипільської культури, знайденої на Житомирщині

2. Життя людей з переходом до мезоліту та неоліту

Питання для самоконтролю

1. Які основні археологічні пам'ятки палеоліту виявлені на території Житомирщини?

2. Як розвивались культури бронзового віку на території Житомирщини?

3. Які археологічні культури східних слов'ян існували на Житомирщині?

Рекомендована література:

Основна:

1. Археологія України. Курс лекцій: навчальний посібник / Залізняк Л. Л., Моця О. П., Зубар В. М. та ін.; за ред. Залізняка Л. Л. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
2. Верхньопалеолітична стоянка Желонь на Овруцькому кряжі / Залізняк Л., Томашевський А., Переверзєв С., Сорокун А., Хоптинець І. Магістеріум. 2017. Вип. 67. Археологічні студії. С. 11–18.
3. Винокур І. С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II–V ст. н.е. Київ : Наукова думка, 1972. 180 с.

4. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України : підручник для студентів історичних спеціальностей. Вид. 2-е, доповн. і переробл. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2005. 479 с.
5. Гончаров В. К. Райковецьке городище. Київ: Издательство Академии Наук Украинской ССР, 1950. 220 с.
6. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
7. Ключко В. І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000–900 рр. до Р. Х.). Київ : АртЕк, 1996. 337 с.
8. Кононенко О. М. Радомишль: нові перспективи вивчення верхньопалеолітичних стоянок. Магістеріум. 2011. Вип. 45. Археологічні студії. С. 22–24.
9. Кононенко О. М. Стоянка Радомишль І та її місце у верхньому палеоліті України : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.04 / АН України, Інститут археології. Київ, 2018. 17 с.
10. Кононенко О. М. Стоянка Радомишль в контексті верхньопалеолітичних пам'яток Житомирщини. Житомиру – 1120 (884–2004) : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Косенко, 2004. Т. 31. С. 212–216.
11. Костриця М. Ю., Тарабукін О. О. Первіснообщинний лад на Житомирщині : підручник для учнів, студентів, вчителів. Житомир : Косенко, 2004. 84 с.
12. Кухарчук Ю. В. Ранній палеоліт Українського Полісся : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / АН України, Інститут археології. Київ, 1993. 22 с.
13. Кухарчук Ю. Нові матеріали до археологічної карти палеоліту Житомирського Полісся. Записки Наукового товариства імені Шевченка. 1998. Т. ССXXXV. Праці Археологічної комісії. С. 424–432.
14. Махно Є. В. Дві пам'ятки бронзової доби в басейні р. Тетерева (Житомирська експедиція 1945 р.). Археологічні пам'ятки УРСР. Київ, 1949. Т. II. С. 205–211.
15. Нові матеріали бронзового віку українського Полісся / Охріменко Г., Остапук О., Гусревич О., Середюк О. Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2001. № 7. С. 115–129.

16. ОІУМ: науковий збірник. 2011. № 1. Черняхівська культура: матеріали досліджень. 244 с.
17. ОІУМ: науковий збірник. 2014. № 4. Черняхівська культура : до 120-річчя від дня народження В. П. Петрова. 236 с.
18. Пясецький В. К. Пізньопалеолітична стоянка Радомишль. Питання стратиграфії. Кам'яна доба України. 2008. Вип. 11. С. 116–119.
19. Пясецький В.К. Мезолітичні стоянки в басейні р. Ірші. Археологія. 1975. Вип. 16. С. 61–64.
20. Пясецький В.К. Нові пункти тшчинецької культури в Хмельницькій і Житомирській областях. Археологія. 1973. Вип. 11. С. 69–72.
21. Пясецький В.К., Залізняк Л.Л. Неолітичне поселення в гирлі р. Злобич на Житомирщині. Археологія. 1980. Вип. 34. С. 75–82.
22. Тарабукін О. О. Житомир у давнину : історико-археологічні нариси. Житомир : О. О. Євенок, 2017. 300 с.
23. Тарабукін О. О. Про найдавніші пам'ятки на теренах Житомира. Краєзнавство : історико-культурологічний альманах Житомирщини. Житомир : В. Б. Котвицький, 2010. Вип. 2. С. 24–27.
24. Трипільська культура Т. 1 / Ред. кол.: М. І. Ячменьов (відп. ред.), Т. С. Пассек, Л. М. Славін. Київ : Друкарня-літографія Академії Наук УРСР, 1940. 595 с.
25. Хоптинєць І. Комплекс археологічних пам'яток поблизу села Великий Дивлин на Житомирщині. Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 12–13 листопада 2010 р. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 97–99.
26. Хоптинєць І. М., Переверзєв С. В., Сорокун А. А. Дослідження стоянки Великий Дивлин-1 (скупчення Е) (Житомирська область) у 2012 році. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. 2013. № 12. С. 154–162.
27. Шидловський П. Стоянка Великий Дивлин «Д» у контексті палеоліту Північної Житомирщини. Волинські історичні записки. 2012. Т. 9. С. 168–181.
28. Шовкопляс І. Г. Палеолітична стоянка Радомишль (Попереднє повідомлення). Археологія. 1964. Вип. XVI. С. 89–102.

Додаткова:

1. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура : спогади про золотий вік. Харків : Фоліо, 2007. 416 с.
2. Денисюк В. Л. Розвідки в Коростенському районі на Житомирщині в 1994 році. Археологічні дослідження в Україні в 1994–1996 роках. Київ : Прайм, 2000. С. 33–35.
3. Залізняк Л. Л. Овруцький варіант епіграфету Східної Європи . Археологія. 2017. № 1. С. 3–16.
4. Кононенко О. М. Крем'яні знаряддя верхньопалеолітичної стоянки Радомишль І: типологічна специфіка та її інтерпретація. Археологія і давня історія України. 2015. Вип. 3. С. 35–64.
5. Ступак Д. В. Технології розщеплення кременю фінальнопалеолітичних і мезолітичних культур Українського Полісся : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.04 / АН України, Інститут археології. Київ, 2017. 16 с.
6. Тарабукін О. О. Розвідки на Житомирщині в 1994 році. Археологічні дослідження в Україні в 1994–1996 роках. Київ : Прайм, 2000. С. 165–167.
7. Томашевський А. П., Павленко С. В. Дослідження Овруцької волості у північних р-нах Житомирської обл. у 2008 р. .Археологічні дослідження в Україні 2008 р. Київ : ІА НАН України, 2009. С. 294–299.
8. Тригуб І. Л., Поляков А. А. Там, де Звягель стоїть : нариси з давньої історії краю. На допомогу вчителям і учням. Новоград-Волинський : НОВОград, 2004. 84с.

Семінарське заняття № 2.

Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.

Мета: ознайомити студентів з історією Волині та Житомирщини у VIII – XVI ст., дослідити розвиток давніх племен та князівств, їх соціально-економічне та політичне становище, вплив зовнішніх факторів на регіон. Розвинути навички аналізу історичних джерел та обґрунтування історичних подій.

Основні поняття: древляни, племінне князівство, Овруч, монголо-татарська навала, Болохівська земля, Велике князівство

Литовське, адміністративно-територіальні зміни, соціально-економічне становище, місцеве самоврядування.

План

1. Древляни: розселення, господарство, промисли, ремесла, торгівля
2. Древлянське племінне князівство у першій половині X ст.
3. Боротьба між Ярополком і Олегом за володіння Овручем та Древлянською землею. Овруч – резиденція князя Рюрика Ростиславовича
4. Древлянські літописні гради. Історія заснування міста Житомира
5. Житомирщина у часи монголо-татарської навали: руйнації, грабунки, повинності та податки. Болохівська земля
6. Житомирщина у складі Великого князівства Литовського: адміністративно-територіальні зміни, соціально-економічне становище, місцеве самоврядування

Реферати:

1. Розкопки професора Імператорського університету Святого Володимира В. Антоновича в «країні» древлян наприкінці XIX ст.
2. Розкопки курганів літописних древлянських міст Іскоростеня та Вручія видатним археологом В. Хвойкою у 1911 р.
3. Археологічні дані щодо давньоруського племені древлян у наукових студіях І. Русанової (наприкінці 1950-х – 1960-х рр.)
4. Древлянські городища IX–XIII ст. у дослідженнях українського археолога Б. Звіздецького
5. Болохівська земля: територія, етнічний склад населення, князі та їхні політичні погляди

Питання на самостійне опрацювання:

1. Найдавніші культові архітектурні споруди Житомирщини
2. Магдебурзьке право у містах Житомирщини
3. Литовські статuti та їх вплив на суспільно-політичне життя

Питання для самоконтролю

1. Які основні промисли та ремесла були розвинені у древлян?

2. Як відбувалася боротьба між Ярополком і Олегом за володіння Овручем?

3. Яке значення мала монголо-татарська навала для Житомирщини?

4. Які адміністративно-територіальні зміни відбулися на Житомирщині у складі Великого князівства Литовського?

5. Як впливало місцеве самоврядування на соціально-економічний розвиток Житомирщини у складі Великого князівства Литовського?

Рекомендована література:

Основна:

1. Білоус П. В. Помста княгині Ольги древлянам: міфо-епічний контекст. Історія міст і сіл Великої Волині : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : Косенко М. Г., 2002. С. 179–184
2. Виєзжев Р. І. Розкопки курганів у Коростені та поблизу Овруча в 1911 р. Археологія. 1954. Вип. IX. С. 145–153.
3. Винокур І. С., Костриця М. Ю., Тарабукін О. О. Житомирщина: від ранніх слов'ян до Київської Русі : підручна книга для учнів, студентів, вчителів. Житомир : Косенко, 2007. 78 с.
4. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
5. Звіздецький Б. А. Малинське городище древлян. Археологія і давня історія України. 2010. Вип. 1. С. 534–540.
6. Звіздецький Б.А. Городища IX–XIII ст. на території літописних древлян. Київ, 2008. 176 с.
7. Звіздецький Б.А. Про час виникнення та соціальну типологію літописних «градів» Древлянської землі. Український історичний журнал. 1990. Вип. 3. С. 77–87.
8. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Т. 6. Житомирська область. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. 752 с.
9. Капустін К. Комплекси післямонгольського часу з Городська (за матеріалами розкопок 1946 р.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 108–113.
10. Капустін К. М. Асортимент залізних виробів середини XIII–XIV ст. з «Малого» Городського городища. Археологія. 2013. № 3. С. 100–108.

11. Капустін К. М. Керамічні вироби Городська другої половини XIII–XIV ст. Магістеріум. Археологічні студії. 2013. Вип. 53. С. 47–54.
12. Капустін К. Об'єкти другої половини XIII–XIV ст. з Городська (за матеріалами розкопок 1955–1958 рр.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 34–41.
13. Капустін К.М. Знахідки післямонгольського часу з Городська (за матеріалами розкопок 1947 р.). Археологія і давня історія України. 2014. Вип. 1 (12). С. 119–126.
14. Карпенко О. П. Старожитності Житомирщини XV–XVI ст. (на матеріалі ойконімії). Мовознавство. 2010. № 1. С. 37–44.
15. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. 2-ге вид. із змінами і доповн. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 219 с.
16. Літопис руський за Іпатським списком / Переклад, передмова, примітки, іменно-особовий та географічно-археологічно-етнографічний покажчики, генеалогічні таблиці, карти і плани Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. 592 с.
17. Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Давньоруський Олевськ за результатами археологічних досліджень. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Одинадцятої Міжнародної наукової конференції (29–31 травня 2013 р.). Київ, 2013. С. 32–34.
18. Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Середньовічний Олевськ за новими археологічними даними. Археологія і давня історія України. 2013. Вип. 11. С. 194–207.
19. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.
20. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с.
21. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 1 / за

- ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 672 с.
22. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 568 с.
23. Якубовський В. І. Історія Болохівської землі: історіографія і джерела. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2015. Т. 25. Історичні науки. С. 52–66.
24. Якубовський В. І. Скарби Болохівської землі : наукове видання. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2003. 159 с.

Додаткова:

1. Алфьоров О. А. Генеалогічна розвідка древлянської династії Маловичів. Історія міст і сіл Великої Волині : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : Косенко М. Г., 2002. С. 170–179.
2. Арістов В. Ю. Раннє літописання про уличів, древлян і Свенельда (до дискусії навколо ідей О. О. Шахматова). Український історичний журнал. 2011. № 6. С. 172–182.
3. Брицун М. І. Древлянський город Житомер. Житомир в історії Волині і України. Тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції (Житомир, 7-10 вересня 1994 р.). Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 19–22.
4. Брицун-Ходак М. Літописна Земля Древлян: археологія, історія, етнографія. Кн. 1. Коростень, 2002. 362 с.
5. Винокур І. С. Археологічні пам'ятки Житомирщини. Житомир, 1956. 28 с.
6. Древляни : збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. Вип.1. 423 с.
7. Залізняк Л., Фігурний Ю. Результати роботи Овруцької етно-археологічної експедиції Інститутів українознавства МОНУ та археології НАНУ у 2016 році. Українознавство. 2016. № 2. С. 136–146.
8. Костриця М. Ю. Новоград-Волинський: історико-краєзнавчий нарис. Житомир : Косенко, 2007. 92 с.

9. Кучера М. П. Нові дані про городища Житомирщини. Археологія. 1982. Вип. 41. С. 72–82.
10. Монастирецький Л. С. Древлянські мотиви в поезії І. Франка. Житомирська земля за часів Київської Русі. Житомир : Полісся, 2001. С. 38–41.
11. Рудий В. Селища древлян на Житомирщині. Археологічні дослідження Львівського університету. 2004. Вип. 7. С. 257–269.
12. Тригуб І. Л., Поляков А. А. Там, де Звягель стоїть: Нариси з давньої історії краю : на допомогу вчителям і учням. Новоград-Волинський : Новоград, 2004. 84с.
13. Якухно І. І. Основні свята древлян за землеробським календарем. Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези Міжнародної наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 1993. С. 166–167.

Семінарське заняття № 3.

Житомирщина у складі Речі Посполитої, козащина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.)

Мета: ознайомити студентів з соціально-економічним та політичним розвитком Житомирщини у складі Речі Посполитої, дослідити вплив козацьких та гайдамацьких рухів, а також наслідки Люблінської та Берестейської уній для регіону. Розвинути навички критичного аналізу історичних подій та їхнього впливу на сучасність.

Основні поняття: Люблінська унія, Берестейська унія, соціально-економічне становище, релігійне протистояння, козацько-селянські повстання, Національно-визвольна війна, Руїна, повстання С. Палія, гайдамацький рух, поділ Речі Посполитої.

План

1. Соціально-економічне становище населення Житомирщини після прийняття Люблінської унії. Берестейська унія та релігійне протистояння

2. Козацько-селянські повстання кінця XVI ст. Народний опір шляхетському свавіллю у першій половині XVII ст.

3. Події Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького на Житомирщині
4. Житомирщина за періоду Руїни
5. Повстання С. Палія проти польського панування
6. Гайдамацький рух на Житомирщині
7. Другий поділ Речі Посполитої та входження Житомирщини до складу Російської імперії

Реферати:

1. В. І. Герасимчук – учень М. Грушевського, член НТШ та перший дослідник Чуднівської кампанії 1660 р.
2. Битва під Чудновом у польській та російській історіографіях
3. Чуднівська військова кампанія 1660 року у дослідженнях О. Мацькова
4. Житомирщина у складі «Палієвої держави» наприкінці XVII – на початку XVIII ст.
5. Перебіг Коліївщини на території Волині-Житомирщини (за матеріалами документальних джерел)
6. Йосип Гермайзе – відомий дослідник гайдамаччини та укладач «Коденської книги судових справ»
7. Житомирський унійний собор 1715 року: єдність українського духовенства Правобережної України з Римським престолом
8. Становище римо-католицької церкви на Житомирщині у XVII–XVIII ст.
9. Російська православна церква на Волині наприкінці XVIII ст.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Богдан Хмельницький і Житомирщина
2. Наші земляки – ватажки козацького руху та учасники визвольної війни проти Речі Посполитої середини XVII ст.

Питання для самоконтролю

1. Які зміни відбулися у соціально-економічному становищі населення Житомирщини після прийняття Люблінської унії?
2. Як Берестейська унія вплинула на релігійну ситуацію на Житомирщині?

3. Якими були причини та наслідки козацько-селянських повстань кінця XVI ст. на Житомирщині?

4. Яке значення мали події Національно-визвольної війни для Житомирщини?

5. Як період Руїни вплинув на розвиток Житомирщини?

6. У чому полягала сутність повстання С. Палія проти польського панування?

7. Які ключові події гайдамацького руху відбулися на Житомирщині, і які були їхні наслідки?

Рекомендована література

Основна:

1. Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795– 2006. Довідник: офіційне видання / Упоряд. Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир : Видавництво «Волинь», 2007. 620 с.
2. Андрусяк М. Мазепа і Правобережжя. Львів, 1938. 106 с.
3. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / Післям. М. Ф. Слабошпицького; комент.: О. Д. Василюк, І. Б. Гирич. Київ : Дніпро, 1991. 238 с.
4. Білоус Н. До історії шляхетського самоврядування у Київському воєводстві: житомирський сеймик 1640 р. Україна в Центрально-Східній Європі. 2018. Вип. 18. С. 114–154.
5. Борисюк Н. Братська могила учасників повстання «Коліївщина». Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 115–117.
6. Борисюк Н. Гайдамацький рух і Житомирщина. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 73–90.
7. Борисюк Н. Пам'ятні події і місця часів козацтва на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 117–122.
8. Буравський О. А. Римо-католицька церква на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 451 с.
9. Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Збірник документів / Упоряд. І Л. Бутич, М. І. Бутич, О. А. Купчинський, Л. А. Проценко, В. Д. Чунтулова. Київ : Наукова думка, 1970. 660 с.
10. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 110. С. 31–54.

11. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 111. С. 53–83.
12. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 112. С. 74–89.
13. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 113. С. 44–68.
14. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 114. С. 57–80.
15. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 116. С. 40–68.
16. Давидюк В., Іващенко О. Герб на честь козацького лицаря. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 59–72.
17. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Т. II (від половини XVII століття). Видання друге. Київ : Глобус, 1992. 349 с.
18. Жилюк С. І. 200-літня історія Волино-Житомирської єпархії. Зв'язель древній і молодий : тези Всеукраїнської науково-краснзнавчої конференції. Новоград-Волинський, 1995. С. 7–10.
19. Жилюк С. І. Уніатська церква на Правобережному Подніпров'ї (1768–1773 рр.). Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : науковий збірник, присвячений 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького. Хмельницький : Доля, 1995. С. 205–206.
20. Жилюк С. І., Бойко Б. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793–1917 рр.) : монографія. Острог : Видавництво НаУОА, 2010. 228 с.
21. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
22. Іващенко О. Братська могила козаків. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 100–102.
23. Іващенко О. Братські могили. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 102–103.
24. Іващенко О. Пам'ятне місце козацько-селянської битви. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 98–99.
25. Іващенко О. Повстання С. Наливайка і Волинь. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 5–15.

26. Козацтво Волині-Житомирщини : нариси з історії / наук. ред. С. П. Щерби. Житомир : Полісся, 2012. 188 с.
27. Костомаров Н. И. Гетманство Выговскаго. Петербург : Типография П. А. Кулиша, 1862. 112 с.
28. Котляр М. Ф., Смолій В. А. Історія в життєписах. Київ : Час, 1994. 327 с.
29. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів : Сіверянська думка, 1996. 288 с.
30. Лола О. П. Гайдамацький рух на Україні 20–60 рр. XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1965. 130 с.
31. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобержній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект. Київ, 2013. 300 с.
32. Мацьков О. М. «Пам'ятник Гієроніма Крістіана Хольстена» – важливе джерело до вивчення Чуднівської кампанії 1660 року. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. 2015. Серія: Історична та філологічна. Вип. 11. С. 91–94.
33. Мацьков О. М. Причини Чуднівської кампанії 1660 року. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. 2014. Історичні науки. Вип. 7. С. 231–243.
34. Мацьков О. М. Чуднів 1660 року: проблема вибору В. Шереметьєвим дислокації для російсько-української армії (26–27 вересня). Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Чуднів і край в контексті історії малих і середніх міст Волині», присвяченої 600-й річниці з часу першої писемної згадки про місто Чуднів (1416) та 25-й річниці з дня проголошення незалежності України (24.08.1991), 7-8 вересня 2016 р. Бердичів : Мельник М. В., 2016. С. 59–70.
35. Мацьков О. Роль і місце кримського чинника у Чуднівській кампанії 1660 року: постановка проблеми. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. 2017. Вип. 6. С. 154–161.
36. Мацьков О. Чисельність армії Ю. Хмельницького у Чуднівській кампанії 1660 року: спроба з'ясування. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2017. Серія: Історія. Вип. 1. Ч. 2. С. 12–17.

37. Мицик Юрій. Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сторінках Віршованої хроніки. Архіви України. 2005. № 4 (257). С. 76–103.
38. Монастирецький Л. Козацькі та гайдамацькі мотиви в художній літературі про наш край. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 90–97.
39. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк, 1960. 408 с.
40. Павленко В. Максим Кривоніс – сподвижник Б. Хмельницького . Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 32–48.
41. Поліщук Ю. Історією пам'ятне. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 103–105.
42. Поліщук Ю. Пам'ятні місця розташування козацьких полків на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 106–109.
43. Поліщук Ю. Події визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 15–32.
44. Сергієнко Г. Я. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і на початку XVIII ст. Київ : Видавництво АН УРСР, 1963. 212 с.
45. Сичевський А. О. Духовно-символічний простір римо-католицької церкви Північної Житомирщини у XVII–XIX ст. . Intermarum: історія, політика, культура. 2016. Вип. 3. С. 302–323.
46. Скавронський П. С. Події доби запорозького козацтва на Бердичивщині. Мила моя сторона. Краєзнавчі нариси з історії, економіки та культури рідного краю (1999–2014 рр.). Бердичів : Мельник М. В., 2014. С. 40–46.
47. Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна у другій половині XVII–XVIII ст.: проблема державотворення Київ : Інститут історії України, 1993. 71 с.
48. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція (1648–1676 рр.). Київ : Альтернативи, 1999. 352 с.
49. Станіславський В. Взаємини Івана Мазепи з Семеном Палієм та українсько-польські стосунки на Правобережній Україні за даними неопублікованих джерел. Україна в Центральній Східній Європі. 2008. Вип. 8. С. 316–336.

50. Таїрова-Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659-1667 pp.) / Пер. з рос. Л. Білик. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 651 с.
51. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. 1. Уезды Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский. Почаев, 1888. 440 с.
52. Тимошенко Л. В. Радомишльський архів уніатських митрополитів. Записки Наукового Товариства Шевченка. Комісія спеціальних історичних дисциплін. 2000. Т. 240. С. 72–85.
53. Український архів. Т. 2: Коденська книга судових справ / Археографічна комісія Всеукраїнської академії наук. Київ, 1931. 436 с.
54. Хитровська Ю. В. Участь християнських конфесій у суспільно-політичному житті Правобережної України наприкінці XVIII – на початку XX століття. Київ : Видавництво Європейського університету, 2011. 472 с.
55. Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.). Київ, 1996. 90 с.
56. Чухліб Т. Козаки і монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 pp. 3-тє вид., випр. і доповн. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 616 с.
57. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Острог, 2005. 200 с.
58. Шульгин Я. М. Начерк Коліївщини на підставі виданих і невиданих документів 1768 і близших років. Львів : Накладом Наукового Товариства імені Шевченка, 1898. 220 с.
59. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Генеза, 1997. 380 с.
60. Ярмошик І. Збройні виступи населення Житомирщини проти польсько-католицького гніту в XVII ст. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2000. Вип. 9. С. 112–114.
61. Ярмошик І. Наша дума, наша пісня не вмре, не поляже. Пам'ятки українського козацтва на Житомирщині. Кожному мила своя сторона : краєзнавчі нариси про видатних людей, минуле Житомирщини, обряди і звичаї населення краю. Ч. 2. Київ : Аверс, 1998. С. 158–162.

62. Ярмошик І. Паволоч – місто козацьке. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 110–112.
63. Ярмошик І. Польська історична наука про військові події на Волині у середині XVII ст. (на прикладі Чуднівської битви 1660 р.). Грани. 2010. № 1 (69). с. 7–11.
64. Ярмошик І. Чуднівська військова кампанія 1660 р. в історії України. Воєнна історія Середньої Наддніпрянщини. Київ, 2012. С. 128–132.
65. Ярмошик І. Юрій Немирич – видний представник козацької старшини середини XVII століття. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 48–58.
66. Hniłko A. Wyprawa Cudnowska w 1660 roku. Warszawa : Wojskowy instytut naukowo-wydawniczy, 1931. 190 s.
67. Hniłko Anton. Wojna polsko-moskiewska pod Cudnowem, odprawiona za panowania króla Jana Kazimierza pod wodzą Stanisława Potockiego, wojewody krakowskiego i Jerzego Lubomirskiego, marszałka koronnego w roku Pańskim 1660. Warszawa: Główna Księgarnia Wojskowa, 1922. 128 s.
68. Ossoliński Ł. Cudnów – Słobodyszcze 1660. Zabrze : Wydawnictwo Inforteditons, 2006. 112 s.
69. Romański R. Cudnów 1660. Warszawa : Bellona. 2008. 198 s.

Додаткова:

1. Стоколос Н., Шеретюк Р. Трансформаційні процеси в уніатській церкві періоду поділів Польщі (1772–1795 рр.) та їхні наслідки. Наукові записки. Серія: Історичне релігієзнавство. 2009. Вип. 1. С. 228–243.
2. Батюшков П. М. Волинь. Історичні долі південно-західного краю / Пер. з рос. М. А. Миколаєнка. Дніпропетровськ : Січ, 2004. 424 с.
3. Давидюк С. М. Коростишівщина в долі України : нариси про славних земляків. Житомир : Полісся, 2010. 246 с.
4. Книга Овруцького замкового уряду 1678 р. Серія «Волинський текст: пам'ятки української мови». Вип. 2 / Підгот. до вид. О. Ю. Макарова. 2013. 244 с.
5. Коптюх Ю. В. Реформи устрою Російської Православної Церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 16 с.

6. Мацьков О. М. Контакти І. Виговського з Кримським ханством у 1659–1664 рр.: причини, зміст, наслідки. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 46. С. 30–35.
7. Мацьков О. Похід війська Б. Хмельницького до Слободища 1660 року: проблема визначення його маршруту. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2017. Історичні науки. Т. 27. С. 299–310.
8. Ярмошик І. І. Чуднівський регіон в історії козацьких рухів кінця XVI століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Чуднів і край в контексті історії малих і середніх міст Волині», присвяченої 600-й річниці з часу першої писемної згадки про місто Чуднів (1416) та 25-й річниці з дня проголошення незалежності України (24.08.1991), 7-8 вересня 2016 р. Бердичів : Мельник М. В., 2016. С. 35–48.
9. Ярмошик І. Родовід Юрія Немирича на Житомирщині (XVI–XVII ст.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2003. Вип. 12. С. 193–197.

Семінарське заняття № 4.

Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.

Мета: вивчити адміністративно-територіальний поділ, соціальний та етнічний склад населення, політичні події та соціально-економічні процеси на Волині та Житомирщині в першій половині XIX ст.

Основні поняття: адміністративно-територіальний поділ, соціальний склад населення, етнічний склад населення, французько-російська війна 1812 р., декабристський рух, товариство об'єднаних слов'ян, промисловість, народні промисли.

План

1. Адміністративно-територіальний поділ Житомирщини. Соціальний та етнічний склад населення
2. Житомирщина під час Французько-російської війни 1812 р.

3. Декабристський рух на Житомирщині. Товариство об'єднаних слов'ян

4. Критичне становище селянства та інвентарні правила в редакціях від 26 травня 1847 р. і 29 грудня 1848 р.

5. Промисловість та народні промисли на Волині-Житомирщині

Реферати:

1. Ліквідація російським самодержавством Греко-католицької церкви на теренах Волинської губернії

2. Римо-католицька церква на Волині-Житомирщині у першій половині XIX ст.

3. Становище Російської православної церкви на Волині у першій половині XIX ст.

4. Етноконфесійні спільноти на Волині-Житомирщині у першій половині XIX ст.

5. Волинська шляхта та російська імперська політика у першій половині XIX ст.

6. Діяльність масонських лож на Волині-Житомирщині

7. Товариство об'єднаних слов'ян у світлі матеріалів судових справ

8. Польська література Волині у першій половині XIX ст.

9. Життя та ідейні погляди нашого земляка Ф. Духінського, його концепція арійських та туранських народів

10. Політична та літературна діяльність М. Чайковського (Мехмета Садик-паши), уродженця Житомирщини, нащадка гетьмана І. Брюховецького

11. Віхи життя та творчий доробок уродженця Житомира, відомого історика А. Скальковського

Питання на самостійне опрацювання:

1. Місто Житомир – губернський центр Волинської губернії

2. Т. Г. Шевченко в історії нашого краю

Питання для самоконтролю

1. Яким чином адміністративно-територіальний поділ вплинув на соціально-економічний розвиток Житомирщини?

2. Які були наслідки французько-російської війни для населення Житомирщини?

3. Вплив декабристського руху на політичне життя Житомирщини?

4. Вплив інвентарних правил на становище селянства?

Рекомендована література:

Основна:

1. Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795– 2006. Довідник: офіційне видання / Упоряд. Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир : Видавництво «Волинь», 2007. 620 с.
2. Багалій Д. Декабристи на Україні. Харків : Державне видавництво України, 1926. 54 с.
3. Баляс І. Вплив римо-католицької церкви на суспільно-політичні процеси Волинської губернії в XIX столітті. Українознавство. 2013. № 1. С. 61–65.
4. Баляс І. Вплив греко-католицького духовенства на суспільно-політичне життя Волинської губернії в другій третині XIX ст. Краєзнавство. 2013. № 4. С. 139–142.
5. Богуцька А. Л. Соціально-станові трансформації на Правобережжі у кінці XVIII – першій половині XIX ст. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 80. С. 21–25.
6. Богуцька А. Л. Соціально-станові трансформації у середовищі поміщиків Правобережжя в 1795–1858 рр. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2015. Вип. 8. С. 134–144.
7. Богуцька А. Л. Трансформаційні особливості етнонаціонального процесу на території Правобережної України наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2014. Вип. 7. С. 171–180.
8. Бундак О. А. Аграрний розвиток Волинської губернії в 1795–1861 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / АН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1999. 26 с.
9. Вигівська О. В. Підприємницька діяльність купчих на прикладі Волинської губернії у кінці XVIII – другій половині XIX ст. . Грані. 2012. № 3. С. 35–39.
10. Вигівська О. Місце та роль господарської діяльності міщанок у повсякденності міст Волинської губернії наприкінці XVIII –

- середині XIX ст. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки. 2012. Вип. 9. С. 147–151.
11. Голій Р. Зміна віросповідання з православ'я на греко-католицтво та католицтво як явище релігійного життя у Волинській губернії в 30-х роках XIX століття. Літопис Волині: всеукраїнський науковий часопис. 2011. Ч. 10. С. 23–27.
 12. Голій Р. Міжконфесійні стосунки Греко-Католицької та Православної Церков у Волинській губернії наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинське Полісся та Маневиччина в європейській та українській історії: матеріали XXXVIII Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 20-річчю Незалежності України, смт. Маневичі, 13-14 травня 2011 р.: науковий збірник / уклад. А. Силук. Луцьк: Волинський краєзнавчий музей, 2011. Вип. 38. С. 249–254.
 13. Гулько Г. Вплив релігійного фактора на перебіг подій у Волинській губернії в 1812 році. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеоновських війнах: матеріали XLI Міжнародної історико-краєзнавчої конференції., присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11-12 травня 2012 р., м. Луцьк: науковий збірник / упоряд. А. Силук, О. Златогорський. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. Вип. 41. С. 211–217.
 14. Даниляк П. Г. Тадеуш Чацький та його роль у розвитку освіти на Правобережній Україні. Український історичний журнал. 2009. № 2. С. 51–66.
 15. Дем'янюк С. Про деякі аспекти перебігу бойових дій на території Волинської губернії у 1812 р. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеоновських війнах: матеріали XLI Міжнародної історико-краєзнавчої конференції., присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11-12 травня 2012 р., м. Луцьк: науковий збірник / упоряд. А. Силук, О. Златогорський. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. Вип. 41. С. С. 201–204.
 16. Денисюк В. І. Українсько-польські відносини на Волині в контексті національної політики російського уряду в 1795–1862 рр.: автореф. дис іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький

національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. 16 с.

17. Желізняк В. Національна політика Російської Імперії на Волині: управлінський аспект. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 25–29.
18. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.). Житомир : Журфонд, 1996. 174 с.
19. Жилюк С. І., Бойко Б. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793–1917 рр.) : монографія. Острог : Видавництво НаУОА, 2010. 228 с.
20. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
21. Іващенко О. М., Поліщук Ю. М. Євреї Волині: кінець XVIII – початок XX століття. Житомир : Волинь, 1998. 192 с.
22. Калініч Т. Формування територіального устрою Волинської губернії кінця XVIII – початку XIX ст. Літопис Волині / ред. І. Я. Коцан. Луцьк: Вежа, 2008. Ч. 4. С. 29–34.
23. Карліна О. М. Соціально-економічний стан міст і містечок східних повітів Волинської губернії наприкінці XVIII ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17-19 вересня 1997 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Журфонд, 1997. С. 26–32.
24. Карліна О. Податки та повинності міст і містечок Волинської губернії у першій половині XIX ст. Україна і Польща: діалог культур (Мовно-літературні та суспільно-політичні відносини): Збірник наукових праць. Луцьк : Вежа, 2005. С. 320–333.
25. Карліна О. Цехова організація ремесла в містах і містечках Волинської губернії в першій половині XIX ст. Старий Луцьк : науково-інформаційний збірник. 2015. Вип. XI. С. 205–214.
26. Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир : підручна книга з краєзнавства. Житомир : Косенко, 2007. 463 с.
27. Куликівська А. М. Військові дії на території Волинської губернії під час Вітчизняної війни 1812 року. Науковий вісник

- Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2011. Історичні науки. № 10. С. 14–20.
28. Лисяк-Рудницький І. Козацький проект Міхала Чайковського під час Кримської війни: аналіз ідей. Історичні есе. Т. І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєвої. Київ : Основи, 1994. С. 251–264.
 29. Лисяк-Рудницький І. Францішек Духінський і його вплив на українську політичну думку. Історичні есе. Т. І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкєвої. Київ : Основи, 1994. С. 265–279.
 30. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобержній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект. Київ, 2013. 300 с.
 31. Маркевич О. В. Губернське правління як місцева державна установа кінця XVIII – першої половини XIX ст. (на прикладі Волинської губернії). Український історичний журнал. 2012. № 3. С. 89–105.
 32. Маркевич О. В. Організація управління Волинською губернією наприкінці XVIII – 60-ті рр. XIX ст. : автореф. дис канд. іст. наук: 07.00.01 / Інститут історії України АН України. Київ, 2013. 20 с.
 33. Маркевич О. В. Феномен М. І. Комбурля або хроніка правління волинського губернатора. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2011. Вип. 19. С. 59–72.
 34. Маркевич О. Віце-губернатор Волинської губернії першої половини XIX століття: соціологічний портрет . Волинські історичні записки. 2011. Т. 6. С. 121–132.
 35. Маркевич О. Один рік із життя волинського губернатора першої половини XIX століття. Київська старовина. 2011. № 2. С. 34–46.
 36. Маркевич О.В. Державна служба у Волинській губернії у спогадах та оцінці сучасників (кінець XVIII–перша половина XIX століття). Емінак: науковий щоквартальник. 2020. Вип. 2 (30). С. 45-55.
 37. Мартинчук С. В. Промисловий розвиток Волинської губернії наприкінці XVIII – на початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 20 с.

38. Пасюк І. М. Роль Бердичева у торгівлі Волинської губернії. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з міжнародною участю «Бердичів від давнини до сьогодення», 12-13 листопада 2015 р. : науковий збірник «Велика Волинь». Бердичів : Москаленко О. М., 2015. Вип. 52. С. 223–231.
39. Поліщук Ю. Шляхта Правобережної України як об'єкт етносоціальної політики російського царизму (кінець XVIII – середина XIX століття). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 29. С. 30–42.
40. Поліщук Ю., Суліменко О. Німці Волині в кінці XVIII – на початку XX століття: політико-правовий аспект. Житомир : Волинь, 2004. 164 с.
41. Польське національне повстання 1830–1831 рр. на Правобережній Україні: від міфів до фактів / За ред. І. Кривошеї, Н. Моравця. Київ : КНТ, 2017. 264 с.
42. Сичевський А. О. Духовно-символічний простір римокатолицької церкви Північної Житомирщини у XVII–XIX ст. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2016. Вип. 3. С. 302–323.
43. Сичевський А. О. Росіяни-старообрядці Волині-Житомирщини у XIX – на початку XX ст.: вектори імміграції, соціально-правове становище, демографічні зміни. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 134. С. 10–18.
44. Сичевський А. Пишні гуляння, повсякденне життя еліти та масонські інтриги на Волині-Житомирщині у першій чверті XIX ст. *Житомирщина історична*. 29.01.2019. URL: <https://www.history.zt.ua/2019/01/pyshni-huliannia-povsiakdenne-zhyttia-elity-ta-masonsiki-intryhy-na-volyni-zhytomyrshchyni-u-pershii-chverti-XIX-st.html>
45. Сторожук І. А. Суспільно-політична та культурно-освітня діяльність духовенства Волинської губернії у 1804–1905 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
46. Суліменко О. Німецька колонізація Волинської губернії в кінці XVIII – 70-х рр. XIX ст. *Волинські історичні записки*. 2009. Т. 2. С. 103–109.

47. Сухомлинов О. Турецькі інспірації польського романтика з Житомирщини: життя і творчість Міхала Чайковського. Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2009. № 19. С. 71–82.
48. Таранець С. В. Розселення та соціально-економічне становище старообрядців Волині в XIX – на початку XX ст. Український історичний журнал. 2008. № 3. С. 75–86.
49. Тимошенко Л. В. Радомишльський архів уніатських митрополитів. Записки Наукового Товариства Шевченка. Комісія спеціальних історичних дисциплін. 2000. Т. 240. С. 72–85.
50. Трофімчук Т. М. Законодавча база виконання рекрутської повинності єврейським населенням Волинської губернії наприкінці XVIII – у 20-х рр. XIX ст. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2010. Історичні науки. № 22. С. 32–37.
51. Хададова М. В. Жінки в польському національно-визвольному русі 30-60-х рр. XIX ст. (на прикладі Волинської губернії). Волинські історичні записки. 2008. Т. 3. С. 85–90.
52. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 83–86.
53. Хитровська Ю. В. Участь християнських конфесій у суспільно-політичному житті Правобережної України наприкінці XVIII – на початку XX століття. Київ : Видавництво Європейського університету, 2011. 472 с.
54. Хомич Д. Польське неселення Волинської губернії і франко-російська війна 1812 року. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії. Матеріали ЛІІ Всеукраїнської історико-красзнавчої наукової конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України, 20 травня 2015 р., смт. Стара Вижівка-Сереховичі : науковий збірник / ред., відпов. за вип. А. Бондарчук, ред., відпов. за вип. А. Силюк. Луцьк, 2015. Вип. 53. С. 479–483.
55. Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.): джерела, структура стану, роди. Біла Церква : Видавець О. В. Пшонківський, 2007. 176 с.

56. Шевчук А.В., Маркевич О.В. Справник у системі управління Волинською губернією (кінець XVIII–1860-ті рр.). Емінак: науковий щоквартальник. 2022. Вип. 3 (39). С. 9-25.
57. Шевчук А.В., Маркевич О.В. Хорунжі Волинської губернії (1797–1832): традиції Речі Посполитої в імперських практиках адміністрування. Інтермарум: історія, політика, культура. 2023. Вип. 12. С. 8-31.
58. Шевчук Б. Л. Волинська казенна палата наприкінці XVIII – у 60-х рр. XIX ст.: структура, повноваження та соціальні наслідки діяльності : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. 20 с.
59. Шкільнюк Н. М. Міський простір Волинської губернії у XIX ст. Гілея : науковий вісник. 2015. № 10. С. 18–21.
60. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Острог, 2005. 200 с.

Додаткова:

1. Бабійчук В. В. Російська православна церква в освітній політиці самодержавства на Волині в кінці XVIII – XIX столітті. Історія міст і сіл Великої Волині : у 2 ч. / ред. М. Ю. Костиця. - Житомир : Косенко М. Г. Т. 25. Ч. 1. С. 248–256.
2. Біла О. М. Історико-краєзнавчі публікації на сторінках волинської періодици XIX – поч. XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / АН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2017. 16 с.
3. Голій Р. В. Католицько-православні трансформаційні процеси у Волинській губернії в контексті конфесійної політики Миколи І. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2012. Історичні науки. №10. С. 24–29.
4. Грималюк О. Християнська моральність і матеріальна забезпеченість як чинники благодійництва православного духовенства Волинської губернії XIX – на початку XX ст. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2017. Історичні науки. № 4. С. 32–38.
5. Грукач В. О. Інститут генерал-губернаторства у Правобережній Україні: правові засади та особливості

функціонування (1832–1914 рр.) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 22 с.

6. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності». Житомир : Полісся, 2008. 624 с.
7. Єршова Л. М. Жіноча освіта Волині : монографія. Житомир : Полісся, 2006. 488 с.
8. Желізняк В. М. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 20 с.
9. Карліна О. Документація магістратів Волинської губернії першої половини ХІХ ст.: видова номенклатура та інформаційний потенціал. Старий Луцьк : науково-інформаційний збірник. 2014. Вип. Х. С. 198–208.
10. Карліна О. Функціонування канцелярій магістратів Волинської губернії в першій половині ХІХ ст.: джерелознавчий аспект. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009. Історичні науки. № 13. С. 362–367.
11. Коптюх Ю. В. Реформи устрою Російської Православної Церкви на Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 16 с.
12. Костриця М. Ю. Утворення Волинської губернії. Тези Всеукраїнської науково-красназничої конференції з нагоди 200-річчя утворення Волинської губернії, 200-річчя Волинської єпархії та 200-річчя найменування міста Звягеля Новоград-Волинським «Звягель древній і вічно молодий», 13-16 вересня 1995 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. Новоград-Волинський, 1995. С. 3–5
13. Маркевич О. «Nobless Oblige», або як регулювались дворянські вибори на Волині (кінець ХVІІІ – 60-ті рр. ХІХ ст.). Intermarum: історія, політика, культура. 2016. Вип. 3. С. 144–155.
14. Маркевич О. В. Формування системи поліцейських органів влади Волинської губернії (кінець ХVІІІ – 60-ті рр. ХІХ ст.).

Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. 2017. Серія : Історична. Вип. 13. С. 206–213.

15. Маркевич О. В. Волинський губернатор і генерал-губернатор у взаємодії та протиріччях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). Гуржіївські історичні читання. 2012. Вип. 5. С. 201–204.
16. Надольська В. В. Статистичні та картографічні джерела вивчення минулого етнічних груп Волинської губернії. Матеріали міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині», 2004 р. : академія на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження) / голов. ред. М. І. Лавринович. Житомир : М. Косенко, 2004. С. 131–136.
17. Омельчук В. З історії русифікації шкільної освіти на Волині. Нова педагогічна думка. 2013. № 2. С. 3–5.
18. Рудницька Н. Фінансування освіти євреїв Волинської губернії у XIX – на початку XX ст. Історія. Філософія. Релігієзнавство. 2009. № 2. С. 14–19.
19. Сейко Н. А. Добродійність поляків у сфері освіти України (XIX – початок XX ст.) Київський учбовий округ : монографія. Житомир : Полісся, 2007. 320 с.
20. Сичевський А. О. Нариси з історії старообрядництва в Україні : монографія. Житомир : Волинь, 2009. 180 с.
21. Скорук А. Поліцейські органи влади в повітах Волинської губернії в першій половині XIX століття. Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє. Луцьк : Вежа, 2007. Т. 1. С. 18–19.
22. Скрипник А. Ю. Вплив російської військової присутності у Правобережній Україні на інкорпорацію регіону наприкінці XVIII – середини 60-х рр. XIX ст. : автореф. дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2017. 34 с.
23. Скрипник А. Ю. Російська імперська військова присутність на Житомирщині у 20-ті – 30-ті рр. XIX ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина: події і люди», присвяченої 80-й річниці від часу утворення Житомирської області (22.09.1937.р.) та 75-й річниці від дня народження відомого краєзнавця Костриці М.

- Ю. (20.09.1942 р.), 22-23 вересня 2017 р. : науковий збірник «Велика Волинь». Бердичів : Мельник М. В., 2017. Вип. 56. С. 81–86.
24. Скрипник А. Російська армія у військово-політичних подіях на Волині 20-50-х рр. XIX ст. Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 77–82.
 25. Тимошенко В. І. Діяльність державних органів соціальної опіки Волинської губернії (XIX – початок XX ст.). Матеріали наукової конференції «Екологічні проблеми річки Случ та інших водних плес Житомирської області. Туристсько-рекреаційні зони надслучанського краю», 27-28 січня 2001 року : науковий збірник «Велика Волинь» / відп. ред. Вітренко В. В. Житомир : Рута, 2011. Т. 43. С. 233–236.
 26. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 83–86.
 27. Шевчук Б. Діяльність Волинської казенної палати в процесі конфіскації маєтків учасників польського повстання 1830–1831 рр. Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 12-13 листопада 2010 р. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 104–105.
 28. Шевчук Б. Здійснення фінансового контролю Волинською казенною палатою наприкінці XVIII – 1860-х рр. XIX ст. Волинські історичні записки. 2010. Т. 4. С. 132–140.

Семінарське заняття № 5.

Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.

Мета: вивчити соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися на Волині-Житомирщині у другій половині XIX – на початку XX ст., розкрити особливості розвитку промисловості, торгівлі, сільського господарства та робітничого руху, а також вплив революційних подій та Першої світової війни на регіон.

Основні поняття: реміснича діяльність, цехи, мануфактури, промислове виробництво, торгівельні відносини, страйковий рух, Столипінська аграрна реформа, економіка, революція 1905–1907 рр., Перша світова війна.

План

1. Розгортання польського національно-визвольного руху 1861–1863 рр. на Житомирщині
2. Реформа 1861 та волинське селянство
3. Спеціалізація ремісничої діяльності, цехи та мануфактури у другій половині XIX ст.
4. Промислове виробництво на Житомирщині у другій половині XIX ст.
5. Торгівельні відносини на Житомирщині у другій половині XIX ст.
6. Робітництво та зародження страйкового руху у другій половині XIX ст.
7. Особливості проведення Столипінської аграрної реформи на Волині-Житомирщині
8. Економіка Житомирщини на початку XX ст.
9. Житомирщина під час Революції 1905–1907 рр.
10. Житомирщина в роки Першої світової війни

Реферати:

1. Польська спільнота на Волині-Житомирщині у другій половині XIX – на початку XX ст.
2. Німецькі колонії Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.
3. Чеська спільнота на Волині-Житомирщині у другій половині XIX – на початку XX ст.
4. Депортації німецького населення з території Волині-Житомирщини в ході Першої світової війни
5. Протестантський рух на території Волині-Житомирщини у другій половині XIX – на початку XX ст.
6. Релігійне життя православних та католицьких громад Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Наслідки аграрної реформи 1861 року на населення Житомирщини

Питання для самоконтролю

1. Розвиток ремісничої діяльності та промислового виробництва на Житомирщині у другій половині XIX ст.?
2. Проаналізуйте роль страйкового руху у формуванні робітничого класу на Житомирщині.
3. Які були особливості проведення Столипінської аграрної реформи на Волині-Житомирщині?
4. Охарактеризуйте економічний стан Житомирщини на початку XX ст.
5. Як події революції 1905–1907 рр. вплинули на політичну ситуацію на Житомирщині?

Рекомендована література:

Основна:

1. Біла О. М. Історико-краєзнавчі публікації на сторінках волинської періодики XIX – поч. XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / АН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2017. 16 с.
2. Білобровець О. М. Суспільно-політичний рух поляків Правобережної України у 1863–1914 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 17 с.
3. Білобровець О. Соціогуманітарний простір поляків Волині у роки Першої світової війни. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. 2015. Вип. 20. С. 99-104.
4. Бундак О. А. Аграрний розвиток Волинської губернії в 1795–1861 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / АН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1999. 26 с.
5. Буравський О. А. Поляки Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2004. 168 с.
6. Венгерська В. О. Розвиток кредитно-банківської системи на Правобережній Україні у другій половині XIX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 19 с.

7. Вигівська О. В. Підприємницька діяльність купчих на прикладі Волинської губернії у кінці XVIII – другій половині XIX ст. Грані. 2012. № 3. С. 35–39.
8. Власюк І. М. Вплив столипінської аграрної реформи на соціально- економічний розвиток Правобережної України (1906–1914 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Академія наук України, Інститут історії України. Київ, 2000. 20 с.
9. Гайдай Л. І. Розвиток винокуріння у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Тези Міжнародної наукової краєзнавчої конференції «Велика Волинь: минуле і сучасне». Житомир, 1993. С. 58–59.
10. Двойнінова О. В. Нариси кооперативного руху у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Житомирщина на зламі тисячоліть : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21. С. 159–161.
11. Дем'янюк О. Й. Волинська губернія під час Першої світової війни: вивчаючи історію рідного краю. Педагогічний пошук. 2016. № 2. С. 71–76.
12. Дем'янюк О. Й. Розгортання бойових дій на території Волинської губернії у 1915 р. Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 20. С. 40–51.
13. Донік О. М. Громадська опіка воїнів у Волинській губернії під час Першої світової війни. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Бердичів древній і вічно молодий», 8–14 червня 2005 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко, 2005. С. 120–122.
14. Жванко Л. М. Процес формування етнічних комітетів допомоги біженцям на українських землях у роки Першої світової війни. Український історичний журнал. 2014. № 3. С. 38–55.
15. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.). Житомир : Журфонд, 1996. 174 с.
16. Жилюк С. І., Бойко Б. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793–1917 рр.) : монографія. Острог : Видавництво НаУОА, 2010. 228 с.

17. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
18. Заброварний Б. Й. Економічне становище селянства Волинської губернії в роки Першої світової війни. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 72–73.
19. Іващенко О. М., Поліщук Ю. М. Євреї Волині: кінець XVIII – початок XX століття. Житомир : Волинь, 1998. 192 с.
20. Кондратюк Р. Ю. «Пам'ятні книжки Волинської губернії» як краєзнавче джерело. Тези Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з нагоди 200-річчя утворення Волинської губернії, 200-річчя Волинської єпархії та 200-річчя найменування міста Звягеля Новоград-Волинським «Звягель древній і вічно молодий», 13–16 вересня 1995 р. Новоград-Волинський, 1995. С. 216–217.
21. Кондратюк Ю. С. Клірові відомості Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX століть. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Бердичівська земля у плині часу», присвяченої 150-річчю від дня народження Джозефа Конрада, 26–29 вересня 2007 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Косенко. Т. 1. С. 215–220.
22. Кондратюк Ю. С. Православні інституції та духовенство як суб'єкти формування церковнопарафіяльного діловодства Волинської єпархії наприкінці XVIII – на початку XX століть : автореф. дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2008. 20 с.
23. Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир : підручна книга з краєзнавства. Житомир : Косенко, 2007. 463 с.
24. Костюк М. Німецькі колонії на Волині (XIX – початок XX ст.). Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. 384 с.
25. Костюк М. П. Німецька колонізація на Волині (60-ті роки XIX ст. – 1914 р.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Львівський державний університет ім. Івана Франка. Львів, 1998. 16 с.
26. Магась-Демидас Ю. І. Роль земських установ у розвитку кооперації Волинської губернії на початку XX ст. Волинські історичні записки. 2008. Т. 1 . С. 134–141.

27. Максимов О. В. Житомирський окружний суд у системі реалізації судової реформи 1864 року в Правобережній Україні : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2016. 20 с.
28. Максимов О. Імперська політика XIX ст. у боротьбі з дітозгубництвом (на прикладі Волинської губернії). Інтермарум: історія, політика, культура. 2023. Вип. 13. С. 67-84.
29. Мартинчук С. В. Промисловий розвиток Волинських губерній наприкінці XVIII – на початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 20 с.
30. Міщук С. М. Бібліотека Волинського краєзнавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.08 / Академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2003. 16 с.
31. Міщук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія, склад, наукове дослідження. Київ, 2007. 243 с.
32. Нариси історії Житомирщини першої половини XX століття / за заг. ред. В. О. Венгерської, С. В. Стельниковича. Житомир : Полісся, 2017. 550 с.
33. Оліпер С. І. Громадсько-політичне життя польської меншини Правобережної України 90-х рр. XIX – на початку XX століття : автореф. канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2016. 20 с.
34. Опанащук П. Висвітлення революційних подій 1905–1907 рр. на сторінках преси Волинської губернії. Часопис української історії. 2013. Вип. 26. С. 18–23.
35. Павлюк Г. В. Становище та діяльність пізньопротестантських громад Волинської губернії в другій половині XIX - на початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 09.00.11 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2011. 20 с.

36. Поліщук Ю. М. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – почток XX ст.) : автореф. дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2013. 45 с.
37. Поліщук Ю., Суліменко О. Німці Волині в кінці XVIII – на початку XX століття: політико-правовий аспект. Житомир : Волинь, 2004. 164 с.
38. Польовий І. Виробництво поташу в Волинській губернії. Житомиру – 1120 (884–2004): праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Косенко. Т. 31. С. 329–332.
39. Приймак В. О. Традиційні селянські кустарні промисли Волинської губернії в кінці XIX – на початку XX століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Малинщина у просторі і часі», 25–27 вересня 1996 р. Малин, 1996. С. 80–81.
40. Прищепа О. П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Рівне : ПП ДМ, 2010. 287 с.
41. Рацілевич А. П. Український національний рух на Волині наприкінці XIX ст. – 1917 р. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 19 с.
42. Рейтман Й. Г. Основні етапи історії хмелярства на Житомирщині. Житомирщина на зламі тисячоліть : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21. С. 180–183.
43. Рексгойзер Р. Церковь и политика в последние годы царской империи (на примере Волыни). Родина Волынь (Визентхайд, Житомир). 1998. Т. 17. С. 181–195 .
44. Романюк Н. Й. Сільські підприємці і підприємництво в Україні: 1861–1914 рр. Житомир : Полісся, 2012. 597 с.
45. Рудницька Н. В. Становлення і розвиток системи освіти євреїв на Волині у XIX – на початку XX століття : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький державний університет. Запоріжжя, 2002. 20 с.
46. Сичевський А. О. Діяльність православної місії серед старообрядців Волинської губернії у 1904–1914 рр. (за

- матеріалами «Волинських єпархіяльних ведомостей»). Гуржіївські історичні читання : збірник наукових праць. 2012. Вип. 5. С. 172–175.
47. Сичевський А. О. Духовно-символічний простір римо-католицької церкви Північної Житомирщини у XVII–XIX ст. *Intermarum: історія, політика, культура*. 2016. Вип. 3. С. 302–323.
48. Сичевський А. О. Росіяни-старообрядці Волині-Житомирщини у XIX – на початку XX ст.: вектори імміграції, соціально-правове становище, демографічні зміни. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 134. С. 10–18.
49. Сторожук І. А. Суспільно-політична та культурно-освітня діяльність духовенства Волинської губернії у 1804–1905 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
50. Суліменко О. Г. Німці Волині (кінець XVII – початок XX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.05 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 16 с.
51. Сычевский А. А. Собор во имя сщмч. Игнатия Богоносца в городе Житомире: к истории храмового строения (1856–1927 гг.). Україна: надбання культурної спадщини. Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції «Вайнгортівські читання», листопад 2013 р. Полтава : Дивосвіт, 2013. С. 153–164.
52. Таранець С. В. Розселення та соціально-економічне становище старообрядців Волині в XIX – на початку XX ст. *Український історичний журнал*. 2008. № 3. С. 75–86.
53. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). *Волинські історичні записки*. 2013. Т. 11. С. 83–86.
54. Хитровська Ю. В. Участь християнських конфесій у суспільно-політичному житті Правобережної України наприкінці XVIII – на початку XX століття. Київ : Видавництво Європейського університету, 2011. 472 с.
55. Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок XX ст.): джерела,

- структура стану, роди. Біла Церква : Видавець О. В. Пшонківський, 2007. 176 с.
56. Шахрай Т. О. Господарська, громадсько-політична та культурна діяльність дворян і поміщиків Волині наприкінці XIX – початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2009. 20 с.
 57. Шевчук А. В. Селянська реформа 1861 р.: суть та вплив на аграрні відносини у Волинській губернії : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 20 с.
 58. Шевчук Б. Л. Волинська казенна палата наприкінці XVIII – у 60-х рр. XIX ст.: структура, повноваження та соціальні наслідки діяльності : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2018. 20 с.
 59. Шкільнюк Н. М. Особливості розвитку торгівлі у містах Волинської губернії в другій половині XIX ст. Гілея : науковий вісник. 2016. № 11. С. 28–33.
 60. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Острог, 2005. 200 с.
 61. Шпиталенко Г. А. Соціально-економічне і духовне життя чехів Волині (друга половина XIX - початок XX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2003. 19 с.
 62. Ярмошик І. І. Участь населення Волинської губернії в польському Січевому повстанні 1863–1864 рр. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з міжнародною участю «Постаті землі Житомирської», присвяченої 120-річному ювілею видатного класика української літератури XX ст., перекладача, публіциста Максима Тадейовича Рильського, 22–23 травня 2015 р. : науковий збірник. Житомир : Мельник М. В., 2015. С. 352–357.

Додаткова:

1. Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795–2006. Довідник: офіційне видання / Упоряд. Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир : Видавництво «Волинь», 2007. 620 с.

2. Бабійчук В. В. Російська православна церква в освітній політиці самодержавства на Волині в кінці XVIII – XIX столітті. Історія міст і сіл Великої Волині : у 2 ч. / ред. М. Ю. Костриця. - Житомир : Косенко М. Г. Т. 25. Ч. 1. С. 248–256.
3. Гайдай Л. І. Охорона здоров'я у Волинській губернії на початку XX ст. Українська національна ідея: історія і сучасність : матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції, 25–27 червня 1997 р.: 80-річчю УНР, 90-річчю від дня народження О. Ольжича присвячується: науковий збірник / відп. ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Журфонд, 1997. С. 109–110.
4. Гайдай Л. І. Сільськогосподарська освіта у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Житомир в історії Волині і України : тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 7–10 вересня 1994 р. Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 123–125.
5. Грималюк О. Християнська моральність і матеріальна забезпеченість як чинники благодійництва православного духовенства Волинської губернії XIX – на початку XX ст. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2017. Історичні науки. № 4. С. 32–38.
6. Грукач В. О. Інститут генерал-губернаторства у Правобережній Україні: правові засади та особливості функціонування (1832–1914 рр.) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 22 с.
7. Денисюк В. І. Українсько-польські відносини на Волині в контексті національної політики російського уряду в 1795–1862 рр. : автореф. дис. іст. наук : 07.00.01 / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. 16 с.
8. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності». Житомир : Полісся, 2008. 624 с.
9. Єршова Л. М. Жіноча освіта Волині : монографія. Житомир : Полісся, 2006. 488 с.
10. Желізняк В. М. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 /

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 20 с.

11. Жилик С. І., Костриця М. Ю. Монастирі Волині: історико-краєзнавчий. Житомир : М.А.К., 1996. 63 с.
12. Іваннікова Л. В. Фольклор Звягельського повіту в записях кінця ХІХ – початку ХХ ст. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Звягель – Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення», присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто, 3–6 липня 2007 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко. Т. 2. С. 223–230.
13. Кондратюк Ю. С. До питання зберігання церковнопарафіяльних документів Волинської єпархії кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Україна від епохи УНР до початку ХХІ століття», присвяченої 125-річчю від дня народження І. А. Феценка-Чопівського, 20–22 січня 2009 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Г. Косенко, 2009. С. 99–107.
14. Кондратюк Ю. С. Репрезентативність церковнопарафіяльного діловодства Волинської єпархії. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Звягель – Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення», присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто, 3–6 липня 2007 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко. Т. 2. С. 43–48.
15. Левчук І. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення тюрем у Волинській губернії в другій половині ХІХ ст. Право України. 2016. № 5. С. 177–181.
16. Маркевич О. В. Організація управління Волинською губернією наприкінці ХVІІІ – 60-ті рр. ХІХ ст. : автореф. дис канд. іст. наук: 07.00.01 / Інститут історії України АН України. Київ, 2013. 20 с.
17. Надольська В. В. Статистичні та картографічні джерела вивчення минулого етнічних груп Волинської губернії. Матеріали міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині», 2004 р. : академія на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження) / ред. М. І. Лавринович. Житомир : Косенко, 2004. С. 131–136.

18. Надольська В. В. Статистичні та картографічні джерела вивчення минулого етнічних груп Волинської губернії. Матеріали міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині», 2004 р. : академія на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження) / голов. ред. М. І. Лавринович. Житомир : М. Косенко, 2004. С. 131–136.
19. Надольська В. В. Чеські господарства Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 54–56.
20. Прищепа Б. А. Історичне краєзнавство Волині : навчальний посібник. Рівне : ПП ДМ, 2008. 351 с.
21. Ройтельман А. Г. К истории создания и деятельности Волынского врачебного общества (дореволюционный период). Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 46–48.
22. Седляр А. Повноваження та правові основи формування міських дум Волині й Поділля наприкінці XIX – на початку XX ст. Волинські історичні записки. 2009. Т. 2. С. 110–116.
23. Сейко Н. А. Добродійність поляків у сфері освіти України (XIX – початок XX ст.) Київський учбовий округ : монографія. Житомир : Полісся, 2007. 320 с.
24. Сичевський А. О. Нариси з історії старообрядництва в Україні : монографія. Житомир : Волинь, 2009. 180 с.
25. Скрипник А. Ю. Вплив російської військової присутності у Правобережній Україні на інкорпорацію регіону наприкінці XVIII – середини 60-х рр. XIX ст. : автореф. дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2017. 34 с.
26. Суліменко О. Г. Традиційна обрядовість німців Волинської губернії в кінці XIX – на початку XX ст. Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка. Т. 1. С. 163–167.

27. Суліменко О. Німецька колонізація Волинської губернії в кінці XVIII – 70-х рр. XIX ст. Волинські історичні записки. 2009. Т. 2. С. 103–109.
28. Терлецький Ю. П. Герби губернських міст Волині. Житомир в історії Волині і України : тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 7–10 вересня 1994 р. Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 29–32.
29. Тимошенко В. І. Діяльність державних органів соціальної опіки Волинської губернії (XIX – початок XX ст.). Матеріали наукової конференції «Екологічні проблеми річки Случ та інших водних плес Житомирської області. Туристсько-рекреаційні зони надслучанського краю», 27-28 січня 2001 року : науковий збірник «Велика Волинь» / відп. ред. Вітренко В. В. Житомир : Рута, 2011. Т. 43. С. 233–236.
30. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 83–86.
31. Шкільнюк Н. М. Міський простір Волинської губернії у XIX ст. Гілея : науковий вісник. 2015. № 10. С. 18–21.
32. Шмид О. П. Поляки на Волині: поміщицько-селянська колонізація XIX – початку XX ст. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2012. Вип. 23. С. 169–186.

Семінарське заняття № 6.

Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків

Мета: вивчити події української національної революції та процес становлення більшовицької влади на Волині-Житомирщині у 1917–1930-х рр., проаналізувати політичні, соціально-економічні та культурні зміни, що відбулися в цей період

Основні поняття: Українська Центральна Рада (УЦР), гетьманат Павла Скоропадського, Директорія, Українська Галицька Армія (УГА), зимовий похід, Симон Петлюра, Юзеф Пілсудський, НЕП (Нова економічна політика), індустріалізація, колективізація, Голодомор 1932–1933 рр., коренізація, Олександр Шумський, репресії, депортації.

План

1. Житомирщина у період влади УЦР. Волинська Українська Рада. Перебування УЦР у Житомирі
2. Житомирщина в часи Гетьманату П. Скоропадського
3. Встановлення влади Директорії. Боротьба Дієвої армії УНР, УГА та місцевих повстанців супроти більшовицьких військ за контроль над Житомирщиною
4. Заколот отамана О. Волоха. І-ий Зимовий похід. Союз С. Петлюри та Ю. Пілсудського. Військові дії об'єднаних українсько-польських сил проти Червоної Армії. II-ий Зимовий похід
5. Соціально-економічне становище Житомирщини на початку 1920-х рр. Провадження НЕПу
6. Реформування системи освіти. Особливості реалізації політики індустріалізації на Житомирщині
7. Політика суцільної колективізації. Голодомор 1932–1933 рр.
8. Провадження політики коренізації на Житомирщині. О. Шумський. Переслідування та депортації польського населення у 1930-х рр. Репресії 1937–1938 рр.

Реферати:

1. Візит Юзефа Пілсудського у Житомир

Питання на самостійне опрацювання:

1. Національні райони на Житомирщині у період коренізації

Питання для самоконтролю

1. Як перебування УЦР у Житомирі вплинуло на місцеве населення?
2. Які були основні наслідки влади Гетьманату П. Скоропадського для Житомирщини?
3. Яка роль Директорії та її боротьби за владу на Житомирщині?
4. Значення зимових походів та союзу С. Петлюри з Ю. Пілсудським для національно-визвольної боротьби?
5. Які були наслідки провадження НЕПу для економіки Житомирщини?

6. Яким чином політика колективізації вплинула на життя селян Житомирщини?

Рекомендована література:

Основна:

1. Білобровець О. Суспільно-політичне життя польської громади Житомира (березень-жовтень 1917 р.). Інтермарум: історія, політика, культура. 2017. Вип. 4. С. 180-193.
2. Буравський О., Власюк І. The struggle against unemployment: the Volyn historical experience in the ner period. Сторінки історії. 2023. Вип. 56. С. 121-134.
3. Власюк І. Культурно-освітні процеси на Волині-Житомирщині у 1921-1928 рр. Інтермарум: історія, політика, культура. 2024. Вип. 14. С. 56-71.
4. Гуцало Л. Національні меншини Житомирщини у період Великого терору. Емінак: науковий щоквартальник. 2018. Вип. 2 (2). С. 50-56.
5. Гуцало Л.В. Переселення євреїв Волині у 1930-х роках у республіканський та Всесоюзний колонізаційні фонди. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 2018. С. 62-65.
6. Жилюк С. І. Сектанти України та Волині в 20-х роках ХХ ст. Житомирщина на зламі тисячоліть : науковий збірник / відп. ред. М. Ю. Костиця. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21 : Велика Волинь. С. 162–165.
7. Жилюк С. І. Українська автокефальна православна церква на Житомирщині в 20-х роках. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2001. Вип. 2. С. 52–57.
8. Жилюк С. І., Альошина О. А. Справа архієпископа Орлика: доля духовенства Житомирщини 20-х – 30-х рр. ХХ століття. Острог : Вид-во НаУОА, 2008. 150 с.
9. Жилюк С. Репресії проти духовенства та віруючих на Житомирщині у 30-х роках. Людина і світ. 2002. № 7-8. С. 40–44.

10. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
11. Жуковський О.І. Етнічні меншини Правобережної України у 20-ті роки ХХ століття: суспільно–політичний та культурний розвиток. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 178 с.
12. Махорін Г. Українська національна революція 1917-1922 рр. та її перебіг на Житомирщині. Житомир : Євенок О. О., 2017. 202 с.
13. Нариси історії Житомирщини першої половини ХХ століття / за заг. ред. В. О. Венгерської, С. В. Стельниковича. Житомир : Полісся, 2017. 550 с.
14. Червоний терор проти духовенства і віруючих на Східній Волині (Житомирщині) у 20-х – 30-х роках ХХ ст. : архівні док. та матер. / упоряд. С. І. Жилюк. Рівне : Волинські обереги, 2003. 152 с.

Семінарське заняття № 7.

Житомирщина під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр.

Мета: вивчити бойові дії, окупаційний режим, діяльність підпільних організацій і партизанський рух на Житомирщині під час німецько-радянської війни 1941–1945 рр., а також процес визволення регіону від нацистських загарбників.

Основні поняття: вермахт, червона армія, окупаційний режим, нацистський «новий порядок», підпільний рух, рух Опору, радянська течія, націоналістична течія, Поліська Січ, Житомирсько-Бердичівська операція.

План

1. Бойові дії Вермахту спрямовані на окупацію регіону та опір Червоної армії (червень–серпень 1941 р.)
2. Втілення нацистського «нового порядку» на Житомирщині
3. Діяльність компартійно-комсомольського підпілля проти окупантів
4. Рух Опору: радянська та націоналістична течії

5. Бої за визволення Житомирщини у 1943–1944 рр.
Житомирсько-Бердичівська операція радянської армії

Реферати:

1. Преса Житомирщини у період Другої світової війни

Питання на самостійне опрацювання:

1. Діяльність Поліської Січі Т. Бульби-Боровця на Житомирщині
2. Радянський підпільний та партизанський рух на Житомирщині

Питання для самоконтролю

1. Які бойові дії Вермахту та опір Червоної армії відбувалися на Житомирщині у червні–серпні 1941 р.?
2. Як нацистський окупаційний режим вплинув на життя населення Житомирщини?
3. Якою була діяльність компартійно-комсомольського підпілля проти нацистських окупантів?
4. Охарактеризуйте радянську та націоналістичну течії руху Опору на Житомирщині.
5. Які були ключові події та наслідки Житомирсько-Бердичівської операції радянської армії під час визволення Житомирщини у 1943–1944 рр.?

Рекомендована література:

Основна:

1. Жилюк В. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941-1955 рр. Рівне : Волинські обереги, 2008. 307 с.
2. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
3. Ковальчук І., Стельникович С. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А. Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року. Житомир : Рута, 2011. 186 с.
4. Нариси історії Житомирщини першої половини ХХ століття / за заг. ред. В. О. Венгерської, С. В. Стельниковича. Житомир : Полісся, 2017. 550 с.

5. Стельникович С. В. Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941-1944 рр.). Житомир : О. О. Євенок, 2015. 591 с.

Семінарське заняття № 8.

Житомирська область у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр.

Мета: дослідити процеси повоєнної відбудови, економічний розвиток, соціально-політичні зміни та культурні процеси на Житомирщині у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр., зокрема в контексті п'ятирічних планів і семирічки.

Основні поняття: повоєнна відбудова, народне господарство, п'ята п'ятирічка, шоста п'ятирічка, семирічка, Хрущовська «відлига», шестидесятники, дисиденти.

План

1. Повоєнна відбудова промисловості та народного господарства
2. Економіка Житомирщини у роки п'ятої п'ятирічки 1951–1955 рр.
3. Становище Житомирщини у роки шостої п'ятирічки 1956–1960 рр. та семирічки на 1959–1965 рр.

Реферати:

1. Житомирський будівельний бум

Питання на самостійне опрацювання:

1. Промисловий розвиток на Житомирщині у період «відлиги»
2. «Шістдесятники», дисиденти та Житомирщина

Питання для самоконтролю

1. Як відбувалася повоєнна відбудова промисловості та народного господарства на Житомирщині?
2. Якими були основні досягнення та проблеми економіки Житомирщини у роки п'ятої п'ятирічки 1951–1955 рр.?

3. Який вплив мали шоста п'ятирічка 1956–1960 рр. та семирічка 1959–1965 рр. на розвиток Житомирщини?

4. У чому полягала суть промислового розвитку Житомирщини у період «відлиги»?

5. Які були основні діячі та події, пов'язані з рухом шестидесятників та дисидентів на Житомирщині?

Рекомендована література:

Основна:

1. Власюк І. Бездоглядність і злочинність неповнолітніх у Житомирській області в середині 1960-х–на початку 1970-х рр. та заходи їхньої профілактики. Емінак: науковий щоквартальник. 2022. Вип. 1 (37). С. 110-119.
2. Власюк І. Державні заходи щодо подолання дитячої безпритульності та бездоглядності у Житомирській області в середині 1950-х–першій половині 1960-х рр. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2024. Вип. 47. С. 75-81.
3. Власюк І. М., Стародубець Г. М. Проблема дитячої безпритульності на Житомирщині та боротьба з нею в період пізнього сталінізму (1944–1953 роки). Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2021. Вип. 24. С. 73-77.
4. Житомирський державний університет імені Івана Франка у спогадах викладачів (1940–1990-ті рр.). Ювілейна збірка усно-історичних свідчень (до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка) / Укладачі: І. В. Ковальчук, О. В. Максимов, А. О. Сичевський, С. В. Стельникович; відп. редактор В. О. Венгурська. Житомир : Полісся, 2019. 452 с.
5. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
6. Стародубець Г. М. Голод 1946-1947 РР. на Житомирщині крізь призму офіційних документів (за матеріалами держархіву Житомирської області). Вінничина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXV Всеукраїнської

наукової історико-краєзнавчої конференції, 11-12 жовтня 2013 р. Вінниця: Вид-во." Консоль". С. 89-94.

7. Стародубець Г., Стародубець В. Житомирщина в умовах повоєнної відбудови: політики-ідеологічний аспект. Родина Рильських у європейському культурному просторі ХІХ–ХХ століть: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження Максима Рильського (19 березня 2020 р.). Новоград–Волинський: «НОВО-град». С. 304-308.

Семінарське заняття № 9.

Соціально-економічні перетворення у Житомирській області в 1965 – 1980-х рр.

Мета: проаналізувати соціально-економічні перетворення у Житомирській області в період з 1965 до 1980-х рр., розглянути розвиток промисловості, сільського господарства, культури, освіти та медицини, а також вплив радіаційного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

Основні поняття: соціально-економічні перетворення, промисловість, сільське господарство, індустріалізація, культурний розвиток, освіта, медицина, Чорнобильська катастрофа.

План

1. Економіка Житомирщини у роки восьмої – одинадцятої п'ятирічок
2. Медичне обслуговування населення
3. Освіта та наука на Житомирщині у 1965–1985 рр.
4. Розвиток культури: музеї, творчі спілки, театри, народні вокальні та хореографічні колективи
5. Радіаційне забруднення територій області внаслідок вибуху на ЧАЕС

Реферати:

1. Поліський державний ансамбль пісні і танцю «Льонок»
2. Борис Тен і Житомирщина

Питання на самостійне опрацювання:

1. Релігійна ситуація на Житомирщині в умовах «перебудови»

Питання для самоконтролю

1. Якими були основні досягнення та проблеми в економіці Житомирщини у роки восьмої – одинадцятої п'ятирічок?
2. Як розвивалося медичне обслуговування населення на Житомирщині у цей період?
3. Які зміни відбулися в системі освіти та науки на Житомирщині у 1965–1985 рр.?
4. Яким був внесок музеїв, творчих спілок, театрів, народних вокальних та хореографічних колективів у культурне життя Житомирщини?
5. Які були наслідки радіаційного забруднення територій Житомирщини після аварії на ЧАЕС?

Рекомендована література:

Основна:

1. Власюк І. Бездоглядність і злочинність неповнолітніх у Житомирській області в середині 1960-х–на початку 1970-х рр. та заходи їхньої профілактики. Емінак: науковий щоквартальник. 2022. Вип. 1 (37). С. 110-119.
2. Жилюк С. І., Паніна Л. А. Релігійне життя Житомирщини наприкінці 1970-х – початку 1990-х рр. : монографія. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 272 с.
3. Житомирський державний університет імені Івана Франка у спогадах викладачів (1940–1990-ті рр.). Ювілейна збірка усно-історичних свідчень (до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка) / Укладачі: І. В. Ковальчук, О. В. Максимов, А. О. Сичевський, С. В. Стельникович; відп. редактор В. О. Венгерська. Житомир : Полісся, 2019. 452 с.
4. Житомирщина : історичний нарис / авт. кол.: М. К. Новик та ін. Житомир : Полісся, 2008. 268 с.
5. Кондратюк Ю. С. До питання зберігання церковнопарафіяльних документів Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX ст. . Матеріали Всеукраїнської науково-

краснзнавчої конференції «Україна від епохи УНР до початку ХХІ століття», присвяченої 125-річчю від дня народження І. А. Феценка-Чопівського, 20–22 січня 2009 р. / ред. М. Ю. Костиця. Житомир : М. Г. Косенко, 2009. С. 99–107.

6. Релігійна політика радянської влади на Житомирщині (у документах 1979 – 1991 рр.) : збірник документів / упоряд. С. І. Жилук. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 308 с.

Семінарське заняття № 10.

Житомирщина від здобуття незалежності України до сьогодення

Мета: дослідити суспільно-політичні, економічні та культурні зміни на Житомирщині від здобуття незалежності України до сьогодення, зосередити увагу на ключових подіях, таких як Перебудова, становлення УАПЦ, Революція Гідності та сучасний стан регіону під час війни.

Основні поняття: перебудова, УАПЦ (Українська автокефальна православна церква), революція Гідності, небесна сотня, агресія, війна, незалежність України.

План

1. Наростання кризових явищ. Житомирщина у період Перебудови. «Громадянський фронт сприяння перебудові»
2. Суспільно-політичне життя Житомирщини у 1990-х – на початку 2000-х рр.
3. Становлення УАПЦ на Житомирщині у 1990–1992 рр.
4. Перебіг подій Революції Гідності у Житомирі
5. Небесна сотня: житомирські жертви. Уродженці та жителі області, що загинули за ідеали Революції Гідності
6. Житомирщина під час війни проти агресора

Реферати:

1. Адміністративно-територіальний устрій та демографічні зміни у чисельності населення Житомирщини від проголошення незалежності України до сьогодення

2. Національні спільноти Житомирщини на сучасному етапі державотворення
3. Конфесійна мапа сучасної Житомирщини
4. Міжконфесійний діалог та релігійні конфлікти на Житомирщині в умовах незалежності України
5. Римо-католицька церква на Житомирщині від проголошення незалежності України до сучасності: структура, духовенство, ордени та парафіяльне життя
6. Відновлення мережі Української греко-католицької церкви на території Житомирщини
7. Очільники міст сучасної Житомирщини: життєвий шлях, кар'єра, досягнення
8. Видатні діячі освіти, науки та культури Житомирщини від проголошення незалежності України до сьогодення
9. Соціально-економічний розвиток та інфраструктура Житомирської області з 1991 р. й до сьогодення
10. Ленінопад на Житомирщині. Процес декомунізації у регіоні
11. Участь добровольців та військових Житомирщини у Російсько-українській війні на Сході України з 2014 р.
12. Поширення волонтерського руху на території сучасної Житомирщині
13. Зрадники Української держави та власного народу: участь жителів Житомирщини у діяльності незаконних терористичних угруповань т. зв. «ДНР» і «ЛНР»
14. Особливості туристичної галузі сучасної Житомирщини: реалії, стратегії, перспективи
15. Музейництво сучасної Житомирщини: проблеми функціонування та візії майбутнього
16. Житомирська прозова школа

Питання на самостійне опрацювання:

1. Відродження традицій козацтва на Житомирщині
2. Культурне життя Житомирщини в новітній період історії України

Питання для самоконтролю

1. Які були основні кризові явища на Житомирщині під час Перебудови?
2. Як суспільно-політичне життя Житомирщини змінилося у 1990-х рр.?
3. Охарактеризуйте процес становлення УАПЦ на Житомирщині.
4. Жертви Небесної Сотні і як їх вшановано?
5. Як повномасштабна війна вплинула на Житомирщину?

Рекомендована література:

Основна:

1. Білобровець О., Венгурська В., Жуковський О. Толеризація релігійних відносин як фактор розвитку суспільно-політичного життя громад (на прикладі Житомирської області). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2020. Вип. 34. С. 51-60.
2. Борис Пушкель. Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 311–322.
3. Жилюк С. І., Паніна Л. А. Релігійне життя Житомирщини наприкінці 1970-х – початку 1990-х рр. : монографія. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 272 с.
4. Житомирська область. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3. : у 2 ч. Ч. 1. АР Крим – Луганська область / уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко та ін., відп. ред. Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : К.І.С., 2017. С. 189–213.
5. Житомирщина. Історичний нарис / А. Б. Войтенко, О. М. Іващенко, О. С. Кузьмін та ін. Житомир : Полісся, 2003. 272 с.
6. Релігійна політика радянської влади на Житомирщині (у документах 1979 – 1991 рр.) : збірник документів / упоряд. С. І. Жилюк. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 308 с.
7. Сергій Дмитрієв. Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр.ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 82–97.

8. Сергій Кобець (Ієромонах Феофан). Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 153–164.

Інтернет-ресурси:

1. Дмитро Черепанський | Східний фронт: жива історія війни | Епізод 16 // Житомирщина історична : інтернет-видання. 11.06.2020. – URL: <http://www.history.zt.ua/2020/06/skhidnyi-front-zhyva-istoriia-viiny-epizod-16-spohady-dmytra-cherepanskoho.html>
2. Жилюк С. Автокефальний церковний рух Житомирщини на початку 1990-х рр. Центр дослідження духовної культури Тернопілля. URL: <http://eprints.oa.edu.ua/3725/1/Zhyliuk.pdf>
3. Житомирщина історична : інтернет-видання. URL: <http://www.history.zt.ua>

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Важливе завдання вищої школи – підготовка фахівця, який не лише здобуває знання з відповідними вміннями у межах навчальної програми, а й володіє методологією самостійної роботи. Тим більше, що в сучасних умовах реформування системи вищої освіти акцент робиться саме на аспекті самостійної студентської діяльності. Самостійна робота, таким чином, сприяє формуванню умінь та внутрішньої мотивації, які допомагають органічно адаптуватися практично у будь-якому фаховому середовищі.

Повноцінне засвоєння магістрантами знань та формування умінь при вивченні дисципліни «Історичне краєзнавство з методикою викладання» також передбачає проведення самостійної роботи. Вона проявляється у підготовці до семінарських (аудиторних) занять, написанні рефератів як одного із видів навчально-дослідницьких робіт, підготовці питань, що виносяться на самостійне опрацювання, та до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку) з навчальної дисципліни.

Підготовка до семінарських (аудиторних) занять передбачає виконання наступних елементів самостійної роботи:

- ознайомлення з темою семінарського заняття;
- опрацювання лекційного матеріалу;
- ознайомлення з рекомендованою літературою (основною та додатковою), інтернет-ресурсами;
- опрацювання частини, доступної для магістранта, основної та додаткової літератури, інтернет-ресурсів;
- при необхідності – оформлення виписок, тез, плану, конспекту, схем, таблиць тощо;
- формулювання висновків та самоаналіз рівня засвоєння навчального матеріалу.

Написання реферату. Підготовка реферативних робіт є найпростішим видом навчально-дослідницької діяльності магістранта. Існує два основних види реферату – репродуктивний та творчий. Кожен із них передбачає певний рівень навчально-дослідницької діяльності: або ж короткий письмовий виклад реферованого матеріалу, базований на описовому методі дослідження, або ж самостійну навчально-дослідницьку діяльність, осно-вану як на описовому, так і на аналітичному методах дослідження. І у першому, і в другому випадках реферат повинен

бути самостійною (індивідуальною) навчально-дослідницькою роботою.

Орієнтовна тематика рефератів запропонована до кожного семінарського заняття. Вона відображає відповідні проблеми, що розглядаються у рамках того або іншого семінарського заняття. Під час семінарських занять оприлюднені реферати заслуховуються та обговорюються магістрантами за участі викладача. (Особливості композиційного та технічного оформлення реферату відповідають вимогам, які магістранти розглядали на молодших курсах при вивченні відповідних навчальних дисциплін.)

Підготовка питань, що виносяться на самостійне опрацювання, включає:

- ознайомлення з переліком питань для самостійного опрацювання, які запропоновані до кожного семінару;
- визначення та залучення рекомендованої літератури (основної, додаткової), інтернет-ресурсів для підготовки того або іншого питання;
- при необхідності – оформлення виписок, тез, плану, конспекту, схем, таблиць тощо.

Запропоновані питання для самостійного опрацювання розглядаються як додаткові у рамках кожного семінарського заняття, включені до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку).

Підготовка до підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку) з навчальної дисципліни передбачає:

- ознайомлення з переліком питань підсумкового контролю (модульних контрольних робіт, заліку);
- залучення відповідних матеріалів поточної підготовки (конспект лекцій, виписки, тези, плани, схеми, таблиці з підготовки до семінарських занять та питань, що виносилися на самостійне опрацювання тощо);
- виявлення рівня підготовки з переліку питань;
- визначення та залучення рекомендованої літератури (основної, додаткової), інтернет-ресурсів по питаннях, які цього потребують;
- визначення рівня засвоєння та повтор матеріалу.

Питання, які виносяться на самостійне опрацювання

Тема 1: Первісне суспільство: початковий період появи людських спільнот

на території Житомирщини Самостійна робота по темі:

1. Особливості Трипільської культури, знайденої на Житомирщині
2. Життя людей з переходом до мезоліту та неоліту

Тема 2: Волинь-Житомирщина у VIII – XVI ст.

Самостійна робота по темі:

1. Найдавніші культові архітектурні споруди Житомирщини
2. Магдебурзьке право у містах Житомирщини
3. Литовські статuti та їх вплив на суспільно-політичне життя

Тема 3: Житомирщина у складі Речі Посполитої, козащина та гайдамацький рух (друга половина XVI – XVIII ст.)

Самостійна робота по темі:

1. Богдан Хмельницький і Житомирщина
2. Наші земляки – ватажки козацького руху та учасники визвольної війни проти Речі Посполитої середини XVII ст.

Тема 4: Адміністративний устрій, соціально-економічне та політичне життя Волині-Житомирщини у першій половині XIX ст.

Самостійна робота по темі:

1. Місто Житомир – губернський центр Волинської губернії
2. Т. Г. Шевченко в історії нашого краю

Тема 5: Волинь-Житомирщина у другій половині XIX – на початку XX ст.

Самостійна робота по темі:

1. Наслідки аграрної реформи 1861 року на населення Житомирщини

Тема 6: Волинь-Житомирщина у 1917–1930-х рр.: українська національна революція та становлення влади більшовиків

Самостійна робота по темі:

1. Національні райони на Житомирщині у період коренізації

**Тема 7: Житомирщина під час німецько-радянської війни
1941–1945 рр.**

Самостійна робота по темі:

1. Преса Житомирщини у період Другої світової війни

**Тема 8: Житомирська область у другій половині 1940-х –
першій половині 1960-х рр.**

Самостійна робота по темі:

1. Житомирський будівельний бум

**Тема 9: Соціально-економічні перетворення у Житомирській
області в 1965 – 1980-х рр.**

Самостійна робота по темі:

1. Релігійна ситуація на житомирщині в умовах «перебудови»

**Тема 10: Житомирщина від здобуття незалежності України до
сьогодення**

Самостійна робота по темі:

1. Відродження традицій козацтва на Житомирщині
2. Культурне життя Житомирщини в новітній період історії України

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ»

1. Палеоліт. Житомирська та Радомишльська стоянки
2. Волинська група мезолітичних пам'яток. Неолітичні стоянки
3. Енеоліт. Пам'ятки Трипільської культури на Житомирщині. Культура кулястих амфор
4. Пам'ятки епохи бронзового віку: Середньодніпровської, Тшинецько-Комарівської та Білогрудівської культур
5. Залізний вік. Чорноліська та Черняхівська культури
6. Східнослов'янські старожитності Корчацько-празької та Пеньківської культур. Лука-Райковецька археологічна культура
7. Древліани: розселення, господарство, промисли, ремесла, торгівля
8. Древліанське племінне князівство у першій половині X ст.
9. Боротьба між Ярополком і Олегом за володіння Овручем та Древліанською землею. Овруч – резиденція князя Рюрика Ростиславовича
10. Древліанські літописні гради. Історія заснування міста Житомира
11. Житомирщина у часи монголо-татарської навали: руйнації, грабунки, повинності та податки. Болохівська земля
12. Житомирщина у складі Великого князівства Литовського: адміністративно-територіальні зміни, соціально-економічне становище, місцеве самоврядування
13. Соціально-економічне становище населення Житомирщини після прийняття Люблінської унії. Берестейська унія та релігійне протистояння
14. Козацько-селянські повстання кінця XVI ст. Народний опір шляхетському свавілля у першій половині XVII ст.
15. Події Національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького на Житомирщині
16. Житомирщина за періоду Руїни
17. Повстання С. Палія проти польського панування
18. Гайдамацький рух на Житомирщині
19. Другий поділ Речі Посполитої та входження Житомирщини до складу Російської імперії

20. Адміністративно-територіальний поділ Житомирщини. Соціальний та етнічний склад населення
21. Житомирщина під час французько-російської війни 1812 р.
22. Декабристський рух на Житомирщині. Товариство об'єднаних слов'ян
23. Критичне становище селянства та інвентарні правила в редакціях від 26 травня 1847 р. і 29 грудня 1848 р.
24. Промисловість та народні промисли на Волині-Житомирщині
25. Розгортання польського національно-визвольного руху 1861–1863 рр. на Житомирщині
26. Реформа 1861 та волинське селянство
27. Спеціалізація ремісничої діяльності, цехи та мануфактури у другій половині XIX ст.
28. Промислове виробництво на Житомирщині у другій половині XIX ст.
29. Торгівельні відносини на Житомирщині у другій половині XIX ст.
30. Робітництво та зародження страйкового руху у другій половині XIX ст.
31. Особливості проведення Столипінської аграрної реформи на Волині-Житомирщині
32. Економіка Житомирщини на початку XX ст.
33. Житомирщина під час революції 1905–1907 рр.
34. Житомирщина в роки Першої світової війни
35. Житомирщина у період влади УЦР. Волинська Українська Рада. Перебування УЦР у Житомирі
36. Житомирщина в часи Гетьманату П. Скоропадського
37. Встановлення влади Директорії. Боротьба Дієвої армії УНР, УГА та місцевих повстанців супроти більшовицьких військ за контроль над Житомирщиною
38. Заколот отамана О. Волоха. І-ий Зимовий похід. Союз С. Петлюри та Ю. Пілсудського. Військові дії об'єднаних українсько-польських сил проти Червоної Армії. II-ий Зимовий похід
39. Соціально-економічне становище Житомирщини на початку 1920-х рр. Провадження НЕПу
40. Реформування системи освіти. Особливості реалізації політики індустріалізації на Житомирщині
41. Політика суцільної колективізації. Голодомор 1932–1933 рр.

42. Провадження політики коренізації на Житомирщині. О. Шумський. Переслідування та депортації польського населення у 1930-х рр. Репресії 1937–1938 рр.
43. Бойові дії Вермахту спрямовані на окупацію регіону та опір Червоної армії (червень–серпень 1941 р.)
44. Втілення нацистського «нового порядку» на Житомирщині
45. Діяльність компартійно-комсомольського підпілля проти окупантів
46. Рух Опору: радянська та націоналістична течії
47. Бої за визволення Житомирщини у 1943–1944 рр. Житомирсько-Бердичівська операція радянської армії
48. Повоєнна відбудова промисловості та народного господарства
49. Економіка Житомирщини у роки п'ятої п'ятирічки 1951–1955 рр.
50. Становище Житомирщини у роки шостої п'ятирічки 1956–1960 рр. та семирічки на 1959–1965 рр.
51. Економіка Житомирщини у роки восьмої – одинадцятої п'ятирічок
52. Медичне обслуговування населення
53. Освіта та наука на Житомирщині у 1965–1985 рр.
54. Розвиток культури: музеї, творчі спілки, театри, народні вокальні та хореографічні колективи
55. Радіаційне забруднення територій області внаслідок вибуху на ЧАЕС
56. Наростання кризових явищ. Житомирщина у період Перебудови. «Громадянський фронт сприяння перебудові»
57. Суспільно-політичне життя Житомирщини у 1990-х – на початку 2000-х рр.
58. Становлення УАПЦ на Житомирщині у 1990–1992 рр.
59. Перебіг подій Революції Гідності у Житомирі
60. Небесна сотня: житомирські жертви. Уродженці та жителі області, що загинули за ідеали Революції Гідності
61. Житомирщина під час війни проти агресора

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за національною шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
Відмінно	Зараховано	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
Добре		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
		64-73	D	непогано, але зі значною кількістю недоліків
Задовільно		60-63	E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
Незадовільно	Незараховано	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

Підсумкова оцінка з вивчених модулів за навчальний рік (ПОМ) розраховується:

№ модулю	$M_{\%n}$ (відсоткове значення модулю освітньої компоненти)
Модуль 1	$M_{\%1} = 100$
Сума	100

ЗАЛІК

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є залік то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивченого модулю (ПОМ).

$$ЗО=ПОМ$$

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини: 1795– 2006. Довідник: офіційне видання / Упоряд. Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир : Видавництво «Волинь», 2007. 620 с.
2. Арістов В. Ю. Раннє літописання про уличів, древлян і Свенельда (до дискусії навколо ідей О. О. Шахматова). Український історичний журнал. 2011. № 6. С. 172–182.
3. Арндт Н. Волынские немцы и интересы государств в Восточной и Центральной Европе. Родина Волинь (Визентхайд, Житомир). 1998 . Т. 17. С. 76–96 .
4. Археологія України. Курс лекцій: навчальний посібник / Залізняк Л. Л., Моця О. П., Зубар В. М. та ін.; за ред. Залізняка Л. Л. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
5. Баляс І. Вплив римо-католицької церкви на суспільно-політичні процеси Волинської губернії в ХІХ столітті. Українознавство. 2013. № 1. С. 61–65.
6. Баляс І. Вплив греко-католицького духовенства на суспільно-політичне життя Волинської губернії в другій третині ХІХ ст. Краєзнавство. 2013. № 4. С. 139–142.
7. Батюшков П. М. Волинь. Історичні долі південно-західного краю / Пер. з рос. М. А. Миколаєнка. Дніпропетровськ : Січ, 2004. 424 с.
8. Білобровець О. Соціогуманітарний простір поляків Волині у роки Першої світової війни. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. 2015. Вип. 20. С. 99-104.
9. Білобровець О. Суспільно-політичне життя польської громади Житомира (березень-жовтень 1917 р.). Інтермарум: історія, політика, культура. 2017. Вип. 4. С. 180-193.
10. Білобровець О., Венгерська В., Жуковський О. Толеризація релігійних відносин як фактор розвитку суспільно-політичного життя громад (на прикладі Житомирської області). Наукові записки Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2020. Вип. 34. С. 51-60.

11. Білоус Н. До історії шляхетського самоврядування у Київському воєводстві: житомирський сеймик 1640 р. Україна в Центрально-Східній Європі. 2018. Вип. 18. С. 114–154.
12. Білоус П. В. Овруцьке побоїще 977 року (міфоепічний контекст). Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2001. Вип. 7. С. 46–56.
13. Білоус П. В. Помста княгині Ольги древлянам: міфо-епічний контекст. Історія міст і сіл Великої Волині : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : Косенко М. Г., 2002. С. 179–184
14. Борис Пушкель . Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 311–322.
15. Борисюк Н. Братська могила учасників повстання «Коліїщина». Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 115–117.
16. Борисюк Н. Гайдамацький рух і Житомирщина. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 73–90.
17. Борисюк Н. Пам'ятні події і місця часів козацтва на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 117–122.
18. Брицун-Ходак М. Літописна Земля Древлян: археологія, історія, етнографія. Кн. 1. Коростень, 2002. 362 с.
19. Буравський О. А. Поляки Волині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Житомир: Видавництво ЖДУ, 2004. 168 с.
20. Буравський О. А. Римо-католицька церква на Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.) : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 451 с.
21. Буравський О., Власюк І. The struggle against unemployment: the Volyn historical experience in the nep period. Сторінки історії. 2023. Вип. 56. С. 121-134.
22. Вигівська О. В. Підприємницька діяльність купчих на прикладі Волинської губернії у кінці ХVІІІ – другій половині ХІХ ст. Грані. 2012. № 3. С. 35–39.

23. Вигівська О. Місце та роль господарської діяльності міщанок у повсякденності міст Волинської губернії наприкінці XVIII – середині XIX ст. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки. 2012. Вип. 9. С. 147–151.
24. Виєзжев Р. І. Розкопки курганів у Коростені та поблизу Овруча в 1911 р. Археологія. 1954. Вип. IX. С. 145–153.
25. Винокур І. С. Археологічні пам'ятки Житомирщини. Житомир, 1956. 28 с.
26. Винокур І. С. Історія та культура черняхівських племен Дністро-Дніпровського межиріччя II–V ст. н.е. Київ : Наукова думка, 1972. 180 с.
27. Винокур І. С., Костриця М. Ю., Тарабукін О. О. Житомирщина: від ранніх слов'ян до Київської Русі : підручна книга для учнів, студентів, вчителів. Житомир : Косенко, 2007. 78 с.
28. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України : підручник для студентів історичних спеціальностей. Вид. 2-е, доповн. і переробл. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2005. 479 с.
29. Власюк І. Бездоглядність і злочинність неповнолітніх у Житомирській області в середині 1960-х–на початку 1970-х рр. та заходи їхньої профілактики. Емінак: науковий щоквартальник. 2022. Вип. 1 (37). С. 110-119.
30. Власюк І. Державні заходи щодо подолання дитячої безпритульності та бездоглядності у Житомирській області в середині 1950-х–першій половині 1960-х рр. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2024. Вип. 47. С. 75-81.
31. Власюк І. Культурно-освітні процеси на Волині-Житомирщині у 1921-1928 рр. Інтермарум: історія, політика, культура. 2024. Вип. 14. С. 56-71.
32. Власюк І. М., Стародубець Г.М. Проблема дитячої безпритульності на Житомирщині та боротьба з нею в період пізнього сталінізму (1944–1953 роки). Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2021. Вип. 24. С. 73-77.

33. Гизбрехт В. Ссылка волынских немцев в 1915–1916 годах. Родина Волинь (Визентхайд, Житомир). 1998 . Т. 17. С. 64–76 .
34. Голій Р. В. Католицько-православні трансформаційні процеси у Волинській губернії в контексті конфесійної політики Миколи І. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2012. Історичні науки. №10. С. 24–29.
35. Голій Р. Зміна віросповідання з православ'я на греко-католицтво та католицтво як явище релігійного життя у Волинській губернії в 30-х роках ХІХ століття. Літопис Волині: всеукраїнський науковий часопис. 2011. Ч. 10. С. 23–27.
36. Гончаров В. К. Райковецькое городище. Киев: Издательство Академии Наук Украинской ССР, 1950. 220 с.
37. Грималюк О. Християнська моральність і матеріальна забезпеченість як чинники благодійництва православного духовенства Волинської губернії ХІХ – на початку ХХ ст. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. 2017. Історичні науки. № 4. С. 32–38.
38. Гуцало Л. Національні меншини Житомирщини у період Великого терору. Емінак: науковий щоквартальник. 2018. Вип. 2 (2). С. 50-56.
39. Гуцало Л.В. Переселення євреїв Волині у 1930-х роках у республіканський та Всесоюзний колонізаційні фонди. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 2018. С. 62-65.
40. Давидюк С. М. Коростишівщина в долі України : нариси про славних земляків. Житомир : Полісся, 2010. 246 с.
41. Дем'янюк О. Й. Волинська губернія під час Першої світової війни: вивчаючи історію рідного краю. Педагогічний пошук. 2016. № 2. С. 71–76.
42. Дем'янюк О. Й. Розгортання бойових дій на території Волинської губернії у 1915 р. Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 20. С. 40–51.

43. Денисюк В. Л. Розвідки в Коростенському районі на Житомирщині в 1994 році. Археологічні дослідження в Україні в 1994–1996 роках. Київ : Прайм, 2000. С. 33–35.
44. Древляни : збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. Львів : Інститут народознавства НАН України, 1996. Вип.1. 423 с.
45. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності». Житомир : Полісся, 2008. 624 с.
46. Желізняк В. Національна політика Російської Імперії на Волині: управлінський аспект. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 25–29.
47. Жилюк В. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр. Рівне : Волинські обереги, 2008. 307 с.
48. Жилюк С. І. Російська православна церква на Волині (1793–1917 рр.). Житомир : Журфонд, 1996. 174 с.
49. Жилюк С. І. Сектанти України та Волині в 20-х роках ХХ ст. Житомирщина на зламі тисячоліть : науковий збірник / відп. ред. М. Ю. Костиця. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21 : Велика Волинь. С. 162–165.
50. Жилюк С. І. Українська автокефальна православна церква на Житомирщині в 20-х роках. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2001. Вип. 2. С. 52–57.
51. Жилюк С. І., Альошина О. А. Справа архієпископа Орлика: доля духовенства Житомирщини 20-х – 30-х рр. ХХ століття. Острог : Вид-во НаУОА, 2008. 150 с.
52. Жилюк С. І., Бойко Б. Є. Релігійна політика царизму на Волині (1793–1917 рр.) : монографія. Острог : Видавництво НаУОА, 2010. 228 с.
53. Жилюк С. І., Костиця М. Ю. Монастирі Волині: історико-краєзнавчий. Житомир : М.А.К., 1996. 63 с.

54. Жилюк С. І., Паніна Л. А. Релігійне життя Житомирщини наприкінці 1970-х – початку 1990-х рр. : монографія. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 272 с.
55. Жилюк С. Репресії проти духовенства та віруючих на Житомирщині у 30-х роках. Людина і світ. 2002. № 7-8. С. 40–44.
56. Житомирська область. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3. : у 2 ч. Ч. 1. АР Крим – Луганська область / уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко та ін., відп. ред. Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : К.І.С., 2017. С. 189–213.
57. Житомирський державний університет імені Івана Франка у спогадах викладачів (1940–1990-ті рр.). Ювілейна збірка усно-історичних свідчень (до 100-річчя ЖДУ імені Івана Франка) / Укладачі: І. В. Ковальчук, О. В. Максимов, А. О. Сичевський, С. В. Стельникович; відп. редактор В. О. Венгерська. Житомир : Полісся, 2019. 452 с.
58. Житомирщина. Історичний нарис / А. Б. Войтенко, О. М. Іващенко, О. С. Кузьмін та ін. Житомир : Полісся, 2003. 272 с.
59. Жуковський О.І. Етнічні меншини Правобережної України у 20-ті роки ХХ століття: суспільно–політичний та культурний розвиток. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 178 с.
60. Залізняк Л. Києворуське коріння автохтонного населення Овручини (За результатами роботи Овруцької експедиції 2016 р.). Українознавство. 2016. № 3. С. 60–74.
61. Залізняк Л. Л. Овруцький варіант епіграфету Східної Європи. Археологія. 2017. № 1. С. 3–16.
62. Залізняк Л., Фігурний Ю. Результати роботи Овруцької етно-археологічної експедиції Інститутів українознавства МОНУ та археології НАНУ у 2016 році. Українознавство. 2016. № 2. С. 136–146.
63. Звіздецький Б. А. Малинське городище древлян. Археологія і давня історія України. 2010. Вип. 1. С. 534–540.
64. Звіздецький Б.А. Городища IX–XIII ст. на території літописних древлян. Київ, 2008. 176 с.

65. Звіздецький Б.А. Про час виникнення та соціальну типологію літописних «градів» Древлянської землі. Український історичний журнал. 1990. Вип. 3. С. 77–87.
66. Іващенко О. М., Поліщук Ю. М. Євреї Волині: кінець XVIII – початок XX століття. Житомир : Волинь, 1998. 192 с.
67. Іващенко О., Поліщук Ю. Житомирщина шляхами історії. Краєзнавчі розвідки. Житомир : Полісся, 1997. 145 с.
68. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 т. Т. 6. Житомирська область. Київ : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. 752 с.
69. Карліна О. Функціонування канцелярій магістратів Волинської губернії в першій половині XIX ст.: джерелознавчий аспект. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009. Історичні науки. № 13. С. 362–367.
70. Карліна О. Цехова організація ремесла в містах і містечках Волинської губернії в першій половині XIX ст. Старий Луцьк : науково-інформаційний збірник. 2015. Вип. XI. С. 205–214.
71. Карпенко О. П. Старожитності Житомирщини XV–XVI ст. (на матеріалі ойконімії). Мовознавство. 2010. № 1. С. 37–44.
72. Киршнер А. Обычаи, нравы и семейные праздники волинских немцев. Родина Волинь (Визентхайд, Житомир). 1998 . Т. 17. С. 96–103.
73. Книга Овруцького замкового уряду 1678 р. Серія «Волинський текст: пам'ятки української мови». Вип. 2 / Підгот. до вид. О. Ю. Макарова. 2013. 244 с.
74. Ковальчук І., Стельникович С. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А. Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року. Житомир : Рута, 2011. 186 с.
75. Козацтво Волині-Житомирщини : нариси з історії / наук. ред. С. П. Щерби. Житомир : Полісся, 2012. 188 с.
76. Кононенко О. М. Крем'яні знаряддя верхньопалеолітичної стоянки Радомишль І: типологічна специфіка та її інтерпретація. Археологія і давня історія України. 2015. Вип. 3. С. 35–64.
77. Кононенко О. Н. Пространственное распределение каменных артефактов стоянки Радомишль І и ревизия ее места в

- реконструкциях верхнепалеолитического общества. *Stratum Plus Journal*. 2018. № 1. С. 105–124.
78. Костриця М. Ю. Новоград-Волинський: історико-краєзнавчий нарис. Житомир : Косенко, 2007. 92 с.
79. Костриця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Житомир : підручна книга з краєзнавства. Житомир : Косенко, 2007. 463 с.
80. Костриця М. Ю., Тарабукін О. О. Первіснообщинний лад на Житомирщині : підручник для учнів, студентів, вчителів. Житомир : Косенко, 2004. 84 с.
81. Костюк М. Німецькі колонії на Волині (XIX – початок XX ст.). Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. 384 с.
82. Кухарчук Ю. В., Месяц В. А. Ранній палеолит Українського Полесся. Житомирская стоянка (мустье). Киев, 1991. 67 с.
83. Кучера М. П. Нові дані про городища Житомирщини. *Археологія*. 1982. Вип. 41. С. 72–82.
84. Лисяк-Рудницький І. Козацький проект Міхала Чайковського під час Кримської війни: аналіз ідей. *Історичні есе*. Т. І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеєвої. Київ : Основи, 1994. С. 251–264.
85. Лисяк-Рудницький І. Францішек Духінський і його вплив на українську політичну думку. *Історичні есе*. Т. І. / Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дешиці, Г. Киван, Е. Панкеєвої. Київ : Основи, 1994. С. 265–279.
86. Максимов О. Імперська політика XIX ст. у боротьбі з дітозгубництвом (на прикладі Волинської губернії). *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2023. Вип. 13. С. 67–84.
87. Маркевич О. Державна служба у Волинській губернії у спогадах та оцінці сучасників (кінець XVIII–перша половина XIX століття). *Емінак: науковий щоквартальник*. 2020. Вип. 2 (30). С. 45–55.
88. Махно Є. В. Дві пам'ятки бронзової доби в басейні р. Тетерева (Житомирська експедиція 1945 р.). *Археологічні пам'ятки УРСР*. Київ, 1949. Т. II. С. 205–211.

89. Махорін Г. Українська національна революція 1917-1922 рр. та її перебіг на Житомирщині. Житомир : Євенок О. О., 2017. 202 с.
90. Мацьков О. М. Причини Чуднівської кампанії 1660 року. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. 2014. Історичні науки. Вип. 7. С. 231–243.
91. Мацьков О. Роль і місце кримського чинника у Чуднівській кампанії 1660 року: постановка проблеми. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. 2017. Вип. 6. С. 154–161.
92. Мацьков О. Чисельність армії Ю. Хмельницького у Чуднівській кампанії 1660 року: спроба з'ясування. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 2017. Серія: Історія. Вип. 1. Ч. 2. С. 12–17.
93. Мицик Ю. Чуднівська та Слободищенська битви 1660 р. на сторінках Віршованої хроніки. Архіви України. 2005. № 4 (257). С. 76–103.
94. Міщук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія, склад, наукове дослідження. Київ, 2007. 243 с.
95. Нариси історії Житомирщини першої половини ХХ століття / за заг. ред. В. О. Венгерської, С. В. Стельниковича. Житомир : Полісся, 2017. 550 с.
96. Опанащук П. Висвітлення революційних подій 1905–1907 рр. на сторінках преси Волинської губернії. Часопис української історії. 2013. Вип. 26. С. 18–23.
97. Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Середньовічний Олевськ за новими археологічними даними. Археологія і давня історія України. 2013. Вип. 11. С. 194–207.
98. Поліщук Ю., Суліменко О. Німці Волині в кінці ХVІІІ – на початку ХХ століття: політико-правовий аспект. Житомир : Волинь, 2004. 164 с.
99. Прищепа Б. А. Історичне краєзнавство Волині : навчальний посібник. Рівне : ПП ДМ, 2008. 351 с.

100. Прищепа О. П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Рівне : ПП ДМ, 2010. 287 с.
101. Рексгойзер Р. Церковь и политика в последние годы царской империи (на примере Волыни). Родина Волынь (Визентхайд, Житомир). 1998. Т. 17. С. 181–195 .
102. Релігійна політика радянської влади на Житомирщині (у документах 1979 – 1991 рр.) : збірник документів / упоряд. С. І. Жилюк. Острог : Вид-во НаУОА, 2011. 308 с.
103. Ричка В., Толочко О. «Князи Болоховьскіи». Ruthenica. 2016. Т. 13. С. 83–107.
104. Романюк Н. Й. Сільські підприємці і підприємництво в Україні: 1861–1914 рр. Житомир : Полісся, 2012. 597 с.
105. Рудий В. Селища древлян на Житомирщині. Археологічні дослідження Львівського університету. 2004. Вип. 7. С. 257–269.
106. Рудницька Н. Фінансування освіти євреїв Волинської губернії у XIX – на початку XX ст. Історія. Філософія. Релігієзнавство. 2009. № 2. С. 14–19.
107. Сергій Дмитрієв. Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр.ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 82–97.
108. Сергій Кобець (Ієромонах Феофан). Капелани. На службі Богу і Україні / Уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко; Укр. ін-т нац. пам'яті. Київ : ФОП Гончарук А.Б., 2019. С. 153–164.
109. Сичевський А. О. Діяльність православної місії серед старообрядців Волинської губернії у 1904–1914 рр. (за матеріалами «Волынских епархиальных ведомостей»). Гуржіївські історичні читання : збірник наукових праць. 2012. Вип. 5. С. 172–175.
110. Сичевський А. О. Духовно-символічний простір римо-католицької церкви Північної Житомирщини у XVII–XIX ст. Intermarum: історія, політика, культура. 2016. Вип. 3. С. 302–323.
111. Сичевський А. О. Нариси з історії старообрядництва в Україні : монографія. Житомир : Волинь, 2009. 180 с.

112. Сичевський А. О. Росіяни-старообрядці Волині-Житомирщини у XIX – на початку XX ст.: вектори імміграції, соціально-правове становище, демографічні зміни. Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 134. С. 10–18.
113. Стародубець Г., Стародубець В. Житомирщина в умовах повоєнної відбудови: політики-ідеологічний аспект. Родина Рильських у європейському культурному просторі XIX–XX століть: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження Максима Рильського (19 березня 2020 р.). Новоград–Волинський: «НОВО-град». С. 304–308.
114. Стародубець Г.М. Голод 1946–1947 рр. на Житомирщині крізь призму офіційних документів (за матеріалами держархіву Житомирської області). Вінничина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXV Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, 11–12 жовтня 2013 р. Вінниця: Вид-во. "Консоль". С. 89–94.
115. Стельникович С. В. Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.). Житомир : О. О. Євенок, 2015. 591 с.
116. Суліменко О. Німецька колонізація Волинської губернії в кінці XVIII – 70-х рр. XIX ст. . Волинські історичні записки. 2009. Т. 2. С. 103–109.
117. Тарабукін О. О. Житомир у давнину : історико-археологічні нариси. Житомир : О. О. Євенок, 2017. 300 с.
118. Таранець С. В. Розселення та соціально-економічне становище старообрядців Волині в XIX – на початку XX ст. . Український історичний журнал. 2008. № 3. С. 75–86.
119. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. 1. Уезды Житомирский, Новоград-Волынский и Овручский. Почаев, 1888. 440 с.
120. Тимошенко Л. В. Радомишльський архів уніатських митрополитів. Записки Наукового Товариства Шевченка. Комісія спеціальних історичних дисциплін. 2000. Т. 240. С. 72–85.

121. Український архів. Т. 2: Коденська книга судових справ / Археографічна комісія Всеукраїнської академії наук. Київ, 1931. 436 с.
122. Червоний терор проти духовенства і віруючих на Східній Волині (Житомирщині) у 20-х – 30-х роках ХХ ст. : архівні док. та матер. / упоряд. С. І. Жилюк. Рівне : Волинські обереги, 2003. 152 с.
123. Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.): джерела, структура стану, роди. Біла Церква : Видавець О. В. Пшонківський, 2007. 176 с.
124. Шевчук А., Маркевич О. Справник у системі управління Волинською губернією (кінець ХVІІІ–1860-ті рр.). Емінак: науковий щоквартальник. 2022. Вип. 3 (39). С. 9-25.
125. Шевчук А., Маркевич О. Хорунжі Волинської губернії (1797–1832): традиції Речі Посполитої в імперських практиках адміністрування. Інтермарум: історія, політика, культура. 2023. Вип. 12. С. 8-31.
126. Шевчук Б. Здійснення фінансового контролю Волинською казенною палатою наприкінці ХVІІІ – 1860-х рр. ХІХ ст. Волинські історичні записки. 2010. Т. 4. С. 132–140.
127. Шостак І. В. Луцько-Житомирська дієцезія наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. Острог, 2005. 200 с.
128. Якубовський В. І. Історія Болохівської землі: історіографія і джерела. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2015. Т. 25. Історичні науки. С. 52–66.
129. Якубовський В. І. Скарби Болохівської землі : наукове видання. Кам'янець-Подільський : Медобори, 2003. 159 с.
130. Ярмошик І. Польська історична наука про військові події на Волині у середині ХVІІ ст. (на прикладі Чуднівської битви 1660 р.) . Грані. 2010. № 1 (69). с. 7–11.

Додаткова

1. Алфьоров О. А. Генеалогічна розвідка древлянської династії Маловичів. Історія міст і сіл Великої Волині : праці

- Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : Косенко М. Г., 2002. С. 170–179.
2. Андрусак М. Мазепа і Правобережжя. Львів, 1938. 106 с.
 3. Антонович В. Б. Последние времена козачества на правой стороне Днепра. По актам с 1679 по 1716 год : извлечено из 2-го тома III части Архива Юго-западной России, изданного Киевскою комиссиею для разбора древних актов. Киев : Типография Е. Федорова, 1868. 197 с.
 4. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні / Післям. М. Ф. Слабошпицького; комент.: О. Д. Василюк, І. Б. Гирич. Київ : Дніпро, 1991. 238 с.
 5. Археология Украинской ССР: в 3-х т. Т. I. Первобытная археология. Киев : Наукова думка, 1985. 568 с.
 6. Археология Украинской ССР: в 3-х т. Т. II. Скифо-сарматская и античная археология. Киев : Наукова думка, 1986. 592 с.
 7. Археология Украинской ССР: в 3-х т. Т. III. Раннеславянский и древнерусский периоды. Киев : Наукова думка, 1986. 576 с.
 8. Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Ч. 3. Акты о козаках (1500–1648). Т. I. Киев, 1863. 557 с.
 9. Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Ч. 3. Акты о козаках (1679–1716). Т. II. Киев, 1868. 1058 с.
 10. Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Ч. 6. Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI – XVIII веке (1498–1795). Т. I. Киев, 1876. 785 с.
 11. Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. Ч. 3. Акты о гайдамаках (1700–1768). Т. III. Киев, 1876. 1028 с.
 12. Бабійчук В. В. Російська православна церква в освітній політиці самодержавства на Волині в кінці XVIII – XIX столітті. Історія міст і сіл Великої Волині : у 2 ч. / ред. М. Ю. Костриця. - Житомир : Косенко М. Г. Т. 25. Ч. 1. С. 248–256.
 13. Багалій Д. Декабристи на Україні. Харків : Державне видавництво України, 1926. 54 с.

14. Березанская С. С. Средний период бронзового века в Северной Украине. Киев : Накова думка, 1972. 265 с.
15. Біла О. М. Історико-краєзнавчі публікації на сторінках волинської періодики ХІХ – поч. ХХ ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / АН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2017. 16 с.
16. Білобровець О. М. Суспільно-політичний рух поляків Правобережної України у 1863–1914 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006. 17 с.
17. Богуцька А. Л. Соціально-станові трансформації на Правобережжі у кінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 80. С. 21–25.
18. Богуцька А. Л. Соціально-станові трансформації у середовищі поміщиків Правобережжя в 1795–1858 рр. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2015. Вип. 8. С. 134–144.
19. Богуцька А. Л. Трансформаційні особливості етнонаціонального процесу на території Правобережної України наприкінці ХVІІІ – в першій половині ХІХ ст. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки. 2014. Вип. 7. С. 171–180.
20. Бриман С. Я. Еврейский вопрос на выборах в I-II Государственную Думу от Волынской губернии. Житомир в історії Волині і України : тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 7–10 вересня 1994 р. Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 125–128.
21. Брицун М. І. Древлянський город Житомер. Житомир в історії Волині і України. Тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції (Житомир, 7-10 вересня 1994 р.). Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 19–22.
22. Бундак О. А. Аграрний розвиток Волинської губернії в 1795–1861 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / АН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 1999. 26 с.

23. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура : спогади про золотий вік. Харків : Фоліо, 2007. 416 с.
24. Венгерська В. О. Розвиток кредитно-банківської системи на Правобережній Україні у другій половині XIX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 19 с.
25. Залізник Л., Томашевський А., Переверзєв С., Сорокун А., Хоптинець І. Верхньопалеолітична стоянка Желонь на Овруцькому кряжі. Магістеріум. 2017. Вип. 67. Археологічні студії. С. 11–18.
26. Власюк І. М. Вплив столипінської аграрної реформи на соціально- економічний розвиток Правобережної України (1906–1914 рр.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Академія наук України, Інститут історії України. Київ, 2000. 20 с.
27. Гайдай Л. І. Охорона здоров'я у Волинській губернії на початку XX ст. Українська національна ідея: історія і сучасність : матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції, 25–27 червня 1997 р.: 80-річчю УНР, 90-річчю від дня народження О. Ольжича присвячується: науковий збірник / відп. ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Журфонд, 1997. С. 109–110.
28. Гайдай Л. І. Розвиток винокуріння у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Тези Міжнародної наукової краєзнавчої конференції «Велика Волинь: минуле і сучасне». Житомир, 1993. С. 58–59.
29. Гайдай Л. І. Сільськогосподарська освіта у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Житомир в історії Волині і України : тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 7–10 вересня 1994 р. Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 123–125.
30. Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст. Збірник документів / Упоряд. І Л. Бутич, М. І. Бутич, О. А. Купчинський, Л. А. Проценко, В. Д. Чунтулова. Київ : Наукова думка, 1970. 660 с.
31. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 110. С. 31–54.

32. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 111. С. 53–83.
33. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1912. Т. 112. С. 74–89.
34. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 113. С. 44–68.
35. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 114. С. 57–80.
36. Герасимчук В. Чуднівська кампанія 1660 р. Записки наукового товариства ім. Шевченка. 1913. Т. 116. С. 40–68.
37. Голій Р. Міжконфесійні стосунки Греко-Католицької та Православної Церков у Волинській губернії наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Волинське Полісся та Маневиччина в європейській та українській історії : матеріали XXXVIII Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 20-річчю Незалежності України, смт. Маневичі, 13-14 травня 2011 р. : науковий збірник / уклад. А. Силук. Луцьк : Волинський краєзнавчий музей, 2011. Вип. 38. С. 249–254.
38. Грукач В. О. Інститут генерал-губернаторства у Правобережній Україні: правові засади та особливості функціонування (1832–1914 рр.) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 22 с.
39. Гулько Г. Вплив релігійного фактора на перебіг подій у Волинській губернії в 1812 році. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеоновських війнах: матеріали XLI Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11-12 травня 2012 р., м. Луцьк : науковий збірник / упоряд. А. Силук, О. Златогорський. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. Вип. 41. С. 211–217.
40. Давидюк В., Іващенко О. Герб на честь козацького лицаря . Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 59–72.

41. Даниляк П. Г. Тадеуш Чацький та його роль у розвитку освіти на Правобережній Україні. Український історичний журнал. 2009. № 2. С. 51–66.
42. Дашкевич Н. Болоховская земля и ее значение в русской истории: эпизод из истории Южной Руси в XIII и XIV столетиях. Киев : Университетская типография, 1876. 61 с.
43. Двойнінова О. В. Нариси кооперативного руху у Волинській губернії (1906–1914 рр.). Житомирщина на зламі тисячоліть : праці Житомирського науково-красназничого товариства дослідників Волині. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21. С. 159–161.
44. Дем'янюк С. Про деякі аспекти перебігу бойових дій на території Волинської губернії у 1812 р. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеоновських війнах: матеріали ХІ Міжнародної історико-красназничої конференції., присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11-12 травня 2012 р., м. Луцьк : науковий збірник / упоряд. А. Силук, О. Златогорський. Луцьк: Волинські старожитності, 2012. Вип. 41. С. С. 201–204.
45. Денисюк В. І. Українсько-польські відносини на Волині в контексті національної політики російського уряду в 1795–1862 рр. : автореф. дис іст. наук : 07.00.01 / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012 . 16 с.
46. Донік О. М. Громадська опіка воїнів у Волинській губернії під час Першої світової війни. Матеріали Всеукраїнської науково-красназничої конференції «Бердичів древній і вічно молодий», 8–14 червня 2005 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко, 2005. С. 120–122.
47. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Т. II (від половини ХVІІ століття). Видання друге. Київ : Глобус, 1992. 349 с.
48. Єршова Л. М. Жіноча освіта Волині : монографія. Житомир : Полісся, 2006. 488 с.
49. Жванко Л. М. Процес формування етнічних комітетів допомоги біженцям на українських землях у роки Першої

світової війни. Український історичний журнал. 2014. № 3. С. 38–55.

50. Желізняк В. М. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2013. 20 с.
51. Жилиук С. І. 200-літня історія Волино-Житомирської єпархії. Зв'язель древній і молодий : тези Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції. Новоград-Волинський, 1995. С. 7–10.
52. Жилиук С. І. Уніатська церква на Правобережному Подніпров'ї (1768–1773 рр.). Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : науковий збірник, присвячений 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького. Хмельницький : Доля, 1995. С. 205–206.
53. Заброварний Б. Й. Економічне становище селянства Волинської губернії в роки Першої світової війни. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 72–73.
54. Іваннікова Л. В. Фольклор Звягельського повіту в записках кінця XIX – початку XX ст. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Звягель – Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення», присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто, 3–6 липня 2007 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко. Т. 2. С. 223–230.
55. Іващенко О. Братська могила козаків. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 100–102.
56. Іващенко О. Братські могили. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 102–103.
57. Іващенко О. Пам'ятне місце козацько-селянської битви. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 98–99.
58. Іващенко О. Повстання С. Наливайка і Волинь. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 5–15.

59. Калініч Т. Формування територіального устрою Волинської губернії кінця XVIII – початку XIX ст. Літопис Волині / ред. І. Я. Коцан. Луцьк: Вежа, 2008. Ч. 4. С. 29–34.
60. Капустін К. Комплекси післямонгольського часу з Городська (за матеріалами розкопок 1946 р.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2012. Вип. 21. Ч. 1. С. 108–113.
61. Капустін К. М. Асортимент залізних виробів середини XIII–XIV ст. з «Малого» Городського городища. Археологія. 2013. № 3. С. 100–108.
62. Капустін К. М. Керамічні вироби Городська другої половини XIII–XIV ст. Магістеріум. Археологічні студії. 2013. Вип. 53. С. 47–54.
63. Капустін К. Об'єкти другої половини XIII–XIV ст. з Городська (за матеріалами розкопок 1955–1958 рр.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 34–41.
64. Капустін К.М. Знахідки післямонгольського часу з Городська (за матеріалами розкопок 1947 р.). Археологія і давня історія України. 2014. Вип. 1 (12). С. 119–126.
65. Карліна О. Документація магістратів Волинської губернії першої половини XIX ст.: видова номенклатура та інформаційний потенціал. Старий Луцьк : науково-інформаційний збірник. 2014. Вип. X. С. 198–208.
66. Карліна О. М. Соціально-економічний стан міст і містечок східних повітів Волинської губернії наприкінці XVIII ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17-19 вересня 1997 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Журфонд, 1997. С. 26–32.
67. Карліна О. Податки та повинності міст і містечок Волинської губернії у першій половині XIX ст. Україна і Польща: діалог культур (Мовно-літературні та суспільно-політичні відносини): Збірник наукових праць. Луцьк : Вежа, 2005. С. 320–333.
68. Киянская О. М. Присоединение Общества соединенных славян к Южному обществу (к вопросу о методах

«партийного строительства» декабристов . Проблеми історії України XIX – початку XX ст. 2001. Вип. 3. С. 21–30.

69. Ключко В. І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000–900 рр. до Р. Х.). Київ : АртЕк, 1996. 337 с.
70. Кондратюк Р. Ю. «Пам'ятні книжки Волинської губернії» як краєзнавче джерело. Тези Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з нагоди 200-річчя утворення Волинської губернії, 200-річчя Волинської єпархії та 200-річчя найменування міста Звягеля Новоград-Волинським «Звягель древній і вічно молодий», 13–16 вересня 1995 р. Новоград-Волинський, 1995. С. 216–217.
71. Кондратюк Ю. С. До питання зберігання церковнопарафіяльних документів Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Україна від епохи УНР до початку ХХІ століття», присвяченої 125-річчю від дня народження І. А. Феценка-Чопівського, 20–22 січня 2009 р. / ред. М. Ю. Костиця. Житомир : М. Г. Косенко, 2009. С. 99–107.
72. Кондратюк Ю. С. Клірові відомості Волинської єпархії кінця XVIII – початку XX століть. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Бердичівська земля у плині часу», присвяченої 150-річчю від дня народження Джозефа Конрада, 26–29 вересня 2007 р. / ред. М. Ю. Костиця. Житомир : Косенко. Т. 1. С. 215–220.
73. Кондратюк Ю. С. Православні інституції та духовенство як суб'єкти формування церковнопарафіяльного діловодства Волинської єпархії наприкінці XVIII – на початку XX століть : автореф. дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2008. 20 с.
74. Кондратюк Ю. С. Репрезентативність церковнопарафіяльного діловодства Волинської єпархії. Матеріали Міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Звягель – Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення», присвяченої 750-річчю від першої літописної згадки про місто, 3–6 липня

- 2007 р. / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : М. Косенко. Т. 2. С. 43–48.
75. Кононенко О. М. Радомишль: нові перспективи вивчення верхньопалеолітичних стоянок. Магістеріум. 2011. Вип. 45. Археологічні студії. С. 22–24.
76. Кононенко О. М. Стоянка Радомишль I та її місце у верхньому палеоліті України : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.04 / АН України, Інститут археології. Київ, 2018. 17 с.
77. Кононенко О. М. Стоянка Радомишль в контексті верхньопалеолітичних пам'яток Житомирщини. Житомиру – 1120 (884–2004) : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Косенко, 2004. Т. 31. С. 212–216.
78. Коптюх Ю. В. Реформи устрою Російської Православної Церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. 16 с.
79. Костриця М. Ю. Утворення Волинської губернії. Тези Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з нагоди 200-річчя утворення Волинської губернії, 200-річчя Волинської єпархії та 200-річчя найменування міста Звягеля Новоград-Волинським «Звягель древній і вічно молодий», 13-16 вересня 1995 р. / відп. ред. М. Ю. Костриця. Новоград-Волинський, 1995. С. 3–5.
80. Костюк М. П. Німецька колонізація на Волині (60-ті роки XIX ст. – 1914 р.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Львівський державний університет ім. Івана Франка. Львів, 1998. 16 с.
81. Котляр М. Ф., Смолій В. А. Історія в життєписах. Київ : Час, 1994. 327 с.
82. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. 2-ге вид. із змінами і доповн. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 219 с.
83. Кудь В. А. Крестьянское движение в Волынской губернии в период между двумя революциями (июнь 1907 – февраль

1917) : автореферат дис. канд. ист. наук. : 07.00.02) / Львовский государственный университет им. Ивана Франко. Львов, 1974. 25 с.

84. Куликівська А. М. Військові дії на території Волинської губернії під час Вітчизняної війни 1812 року. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2011. Історичні науки. № 10. С. 14–20.
85. Кухарчук Ю. В. Ранній палеоліт Українського Полісся : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / АН України, Інститут археології. Київ, 1993. 22 с.
86. Кухарчук Ю. Нові матеріали до археологічної карти палеоліту Житомирського Полісся. Записки Наукового товариства імені Шевченка. 1998. Т. ССXXXV. Праці Археологічної комісії. С. 424–432.
87. Левчук І. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення тюрем у Волинській губернії в другій половині XIX ст. Право України. 2016. № 5. С. 177–181.
88. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. Чернігів : Сіверянська думка, 1996. 288 с.
89. Липский И. Воссоединение униатов на Волыни в 1794-5 годах по документам Волынской духовной консистории за 1795 год. Волынские епархиальные ведомости. 1880. № 26. Часть неоф. С. 1167–1178.
90. Літопис руський за Іпатським списком / Переклад, передмова, примітки, іменно-особовий та географічно-археологічно-етнографічний покажчики, генеалогічні таблиці, карти і плани Л. Є. Махновця; відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. 592 с.
91. Лола О. П. Гайдамацький рух на Україні 20–60 рр. XVIII ст. Київ : Наукова думка, 1965. 130 с.
92. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобержній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст.: організаційна структура та культурно-релігійний аспект. Київ, 2013. 300 с.
93. Мартинчук С. В. Промисловий розвиток Волинських губерній наприкінці XVIII – на початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст.

- наук : 07.00.01 / Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки. Луцьк, 2016. 20 с.
94. Мацьков О. М. «Пам'ятник Гієроніма Крістіана Хольстена» – важливе джерело до вивчення Чуднівської кампанії 1660 року. Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. 2015. Серія: Історична та філологічна. Вип. 11. С. 91–94.
95. Мацьков О. М. Контакти І. Виговського з Кримським ханством у 1659–1664 рр.: причини, зміст, наслідки. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 46. С. 30–35.
96. Мацьков О. М. Чуднів 1660 року: проблема вибору В. Шереметьєвим дислокації для російсько-української армії (26–27 вересня). Матеріали Всеукраїнської науково-красназавчої конференції «Чуднів і край в контексті історії малих і середніх міст Волині», присвяченої 600-й річниці з часу першої писемної згадки про місто Чуднів (1416) та 25-й річниці з дня проголошення незалежності України (24.08.1991), 7-8 вересня 2016 р. Бердичів : Мельник М. В., 2016. С. 59–70.
97. Мацьков О. Похід війська Б. Хмельницького до Слободища 1660 року: проблема визначення його маршруту. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2017. Історичні науки. Т. 27. С. 299–310.
98. Месяц В. А. Житомирская раннепалеолитическая стоянка (предварительное сообщение). Краткие сообщения Института археологии АН УССР. 1962. Вип.12. С. 53–56.
99. Міщук С. М. Бібліотека Волинського красназавчого музею у Житомирі (1900–1932): походження, склад, доля : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.08 / Академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2003. 16 с.
100. Модзалевский В. К характеристике личности и деятельности Семена Папия. Труды Черниговской губернской архивной комиссии. 1915. Вип. II. С. 157–161.
101. Монастирецький Л. Козацькі та гайдамацькі мотиви в художній літературі про наш край. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 90–97.

102. Монастирецький Л. С. Древлянські мотиви в поезії І. Франка. Житомирська земля за часів Київської Русі. Житомир : Полісся, 2001. С. 38–41.
103. Надольська В. В. Статистичні та картографічні джерела вивчення минулого етнічних груп Волинської губернії. Матеріали міжнародної науково-краєзнавчої конференції «Актуальні проблеми географії, екології, історії Великої Волині», 2004 р. : akademia на пошану доцента Миколи Юхимовича Костриці (до 60-річчя від дня народження) / голов. ред. М. І. Лавринович. Житомир : М. Косенко, 2004. С. 131–136.
104. Надольська В. В. Чеські господарства Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 54–56.
105. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк, 1960. 408 с.
106. ОІУМ: науковий збірник. 2011. № 1. Черняхівська культура: матеріали досліджень. 244 с.
107. ОІУМ: науковий збірник. 2014. № 4. Черняхівська культура : до 120-річчя від дня народження В. П. Петрова. 236 с.
108. Оліпер С. І. Громадсько-політичне життя польської меншини Правобережної України 90-х рр. XIX – на початку XX століття : автореф. канд. іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2016. 20 с.
109. Омельчук В. З історії русифікації шкільної освіти на Волині. Нова педагогічна думка. 2013. № 2. С. 3–5.
110. Павленко В. Максим Кривоніс – сподвижник Б. Хмельницького. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 32–48.
111. Павлюк Г. В. Становище та діяльність пізньопротестантських громад Волинської губернії в другій половині XIX - на початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 09.00.11 /

Національний університет «Острозька академія». Острог, 2011. 20 с.

112. Пасюк І. М. Роль Бердичева у торгівлі Волинської губернії. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з міжнародною участю «Бердичів від давнини до сьогодення», 12-13 листопада 2015 р. : науковий збірник «Велика Волинь». Бердичів : Москаленко О. М., 2015. Вип. 52. С. 223–231.
113. Петраускас А. В., Коваль О. А., Капустін К. М., Хададова М. В. Давньоруський Олевськ за результатами археологічних досліджень. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Одинадцятої Міжнародної наукової конференції (29–31 травня 2013 р.). Київ, 2013. С. 32–34.
114. Поліщук Ю. Історією пам'ятне. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 103–105.
115. Поліщук Ю. М. Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – почток XX ст.) : автореф. дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2013. 45 с.
116. Поліщук Ю. Пам'ятні місця розташування козацьких полків на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 106–109.
117. Поліщук Ю. Події визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького на Житомирщині. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 15–32.
118. Поліщук Ю. Шляхта Правобережної України як об'єкт етносоціальної політики російського царизму (кінець XVIII – середина XIX століття). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2006. Вип. 29. С. 30–42.
119. Польовий І. Виробництво поташу в Волинській губернії. Житомиру – 1120 (884–2004): праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині / ред. М. Ю. Костриця. Житомир : Косенко. Т. 31. С. 329–332.

120. Польське національне повстання 1830–1831 рр. на Правобережній Україні: від міфів до фактів / За ред. І. Кривошеї, Н. Моравця. Київ : КНТ, 2017. 264 с.
121. Приймак В. О. Традиційні селянські кустарні промисли Волинської губернії в кінці XIX – на початку XX століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Малинщина у просторі і часі», 25–27 вересня 1996 р. Малин, 1996. С. 80–81.
122. Пясецький В. К. Пізньопалеолітична стоянка Радомишль. Питання стратиграфії. Кам'яна доба України. 2008. Вип. 11. С. 116–119.
123. Пясецький В.К. Мезолітичні стоянки в басейні р. Ірші. Археологія. 1975. Вип. 16. С. 61–64.
124. Пясецький В.К. Нові пункти тшчинецької культури в Хмельницькій і Житомирській областях. Археологія. 1973. Вип. 11. С. 69–72.
125. Пясецький В.К., Залізняк Л.Л. Неолітичне поселення в гирлі р. Злобич на Житомирщині. Археологія. 1980. Вип. 34. С. 75–82.
126. Рейтман Й. Г. Основні етапи історії хмелярства на Житомирщині. Житомирщина на зламі тисячоліть : праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. Житомир : М.А.К., 2000. Т. 21. С. 180–183.
127. Ройтельман А. Г. К истории создания и деятельности Волынского врачебного общества (дореволюционный период). Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина крізь призму століть», 17–19 вересня 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 46–48.
128. Рудницька Н. В. Становлення і розвиток системи освіти євреїв на Волині у XIX – на початку XX століття : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Запорізький державний університет. Запоріжжя, 2002. 20 с.
129. Седляр А. Повноваження та правові основи формування міських дум Волині й Поділля наприкінці XIX – на початку XX ст. Волинські історичні записки. 2009. Т. 2. С. 110–116.

130. Сергієнко Г. Я. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і на початку XVIII ст. Київ : Видавництво АН УРСР, 1963. 212 с.
131. Скавронський П. С. Події доби запорозького козацтва на Бердичивщині. Мила моя сторона. Красзнавчі нариси з історії, економіки та культури рідного краю (1999–2014 рр.). Бердичів : Мельник М. В., 2014. С. 40–46.
132. Скорук А. Поліцейські органи влади в повітах Волинської губернії в першій половині XIX століття. Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє. Луцьк : Вежа, 2007. Т. 1. С. 18–19.
133. Скрипник А. Ю. Вплив російської військової присутності у Правобережній Україні на інкорпорацію регіону наприкінці XVIII – середини 60-х рр. XIX ст. : автореф. дис. д-ра іст. наук : 07.00.01 / Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський, 2017. 34 с.
134. Скрипник А. Ю. Російська імперська військова присутність на Житомирщині у 20-ті – 30-ті рр. XIX ст. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Житомирщина: події і люди», присвяченої 80-й річниці від часу утворення Житомирської області (22.09.1937.р.) та 75-й річниці від дня народження відомого краєзнавця Костриці М. Ю. (20.09.1942 р.), 22-23 вересня 2017 р. : науковий збірник «Велика Волинь». Бердичів : Мельник М. В., 2017. Вип. 56. С. 81–86.
135. Скрипник А. Російська армія у військово-політичних подіях на Волині 20-50-х рр. XIX ст. Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 77–82.
136. Смолій В. А., Степанков В. С. Правобережна Україна у другій половині XVII–XVIII ст.: проблема державотворення Київ : Інститут історії України, 1993. 71 с.
137. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція (1648–1676 рр.). Київ : Альтернативи, 1999. 352 с.
138. Станіславський В. Взаємини Івана Мазепи з Семеном Палієм та українсько-польські стосунки на Правобережній Україні за

даними неопублікованих джерел. Україна в Центрально-Східній Європі. 2008. Вип. 8. С. 316–336.

139. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.
140. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с.
141. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 1 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 672 с.
142. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн. 2 / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2004. 568 с.
143. Сторожук І. А. Суспільно-політична та культурно-освітня діяльність духовенства Волинської губернії у 1804–1905 рр. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
144. Ступак Д. В. Технології розщеплення кременю фінальнопалеолітичних і мезолітичних культур Українського Полісся : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.04 / АН України, Інститут археології. Київ, 2017. 16 с.
145. Суліменко О. Г. Німці Волині (кінець XVII – початок XX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.05 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 16 с.
146. Сухомлинов О. Турецькі інспірації польського романтика з Житомирщини: життя і творчість Міхала Чайковського. Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. 2009. № 19. С. 71–82.

147. Таїрова-Яковлева Т. Руїна Гетьманщини: від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659-1667 рр.) / Пер. з рос. Л. Білик. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 651 с.
148. Тарабукін О. О. Про найдавніші пам'ятки на теренах Житомира. Краєзнавство : історико-культурологічний альманах Житомирщини. Житомир : В. Б. Котвицький, 2010. Вип. 2. С. 24–27.
149. Тарабукін О. О. Розвідки на Житомирщині в 1994 році. Археологічні дослідження в Україні в 1994–1996 роках. Київ : Прайм, 2000. С. 165–167.
150. Терлецький Ю. П. Герби губернських міст Волині . Житомир в історії Волині і України : тези Всеукраїнської наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 7–10 вересня 1994 р. Житомир : ЖО СЖУ, 1994. С. 29–32.
151. Тимошенко В. І. Діяльність державних органів соціальної опіки Волинської губернії (XIX – початок XX ст.). Матеріали наукової конференції «Екологічні проблеми річки Случ та інших водних плес Житомирської області. Туристсько-рекреаційні зони надслучанського краю», 27-28 січня 2001 року : науковий збірник «Велика Волинь» / відп. ред. Вітренко В. В. Житомир : Рута, 2011. Т. 43. С. 233–236.
152. Томашевський А. П., Павленко С. В. Дослідження Овруцької волості у північних р-нах Житомирської обл. у 2008 р. Археологічні дослідження в Україні 2008 р. Київ : ІА НАН України, 2009. С. 294–299.
153. Тригуб І. Л., Поляков А. А. Там, де Звягель стоїть : нариси з давньої історії краю. На допомогу вчителям і учням. Новоград-Волинський : НОВОГрад, 2004. 84 с.
154. Трипільська культура Т. 1 / Ред. кол.: М. І. Ячменьов (відп. ред.), Т. С. Пассек, Л. М. Славін. Київ : Друкарня-літографія Академії Наук УРСР, 1940. 595 с.
155. Трофімчук Т. М. Законодавча база виконання рекрутської повинності єврейським населенням Волинської губернії наприкінці XVIII – у 20-х рр. XIX ст. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. 2010. Історичні науки. № 22. С. 32–37.

156. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 83–86.
157. Хададова Ф. Функціонування магістратів Волині як судових органів (кінець XVIII – поч. XX ст.). Волинські історичні записки. 2013. Т. 11. С. 83–86.
158. Хитровська Ю. В. Участь християнських конфесій у суспільно-політичному житті Правобережної України наприкінці XVIII – на початку XX століття. Київ : Видавництво Європейського університету, 2011. 472 с.
159. Хомич Д. Польське населення Волинської губернії і франко-російська війна 1812 року. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії. Матеріали LIII Всеукраїнської історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 24-й річниці Незалежності України, 20 травня 2015 р., смт. Стара Вижівка-Сереховичі : науковий збірник / ред., відпов. за вип. А. Бондарчук, ред., відпов. за вип. А. Силюк. Луцьк, 2015. Вип. 53. С. 479–483.
160. Хоптинєць І. Комплекс археологічних пам'яток поблизу села Великий Дивлин на Житомирщині. Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 12–13 листопада 2010 р. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 97–99.
161. Хоптинєць І. М., Переверзєв С. В., Сорокун А. А. Дослідження стоянки Великий Дивлин-1 (скупчення Е) (Житомирська область) у 2012 році. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. 2013. № 12. С. 154–162.
162. Чухліб Т. В. Козацький устрій Правобережної України (остання чверть XVII ст.). Київ, 1996. 90 с.
163. Чухліб Т. Козаки і монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648–1721 рр. 3-тє вид., випр. і доповн. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2009. 616 с.

164. Шахрай Т. О. Господарська, громадсько-політична та культурна діяльність дворян і поміщиків Волині наприкінці XIX – початку XX ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2009. 20 с.
165. Шевчук А. В. Селянська реформа 1861 р.: суть та вплив на аграрні відносини у Волинській губернії : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2006. 20 с.
166. Шевчук Б. Діяльність Волинської казенної палати в процесі конфіскації маєтків учасників польського повстання 1830–1831 рр. Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, 12-13 листопада 2010 р. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 104–105.
167. Шидловський П. Стоянка Великий Дивлин «Д» у контексті палеоліту Північної Житомирщини. Волинські історичні записки. 2012. Т. 9. С. 168–181.
168. Шкільнюк Н. М. Міський простір Волинської губернії у XIX ст. Гілея : науковий вісник. 2015. № 10. С. 18–21.
169. Шкільнюк Н. М. Особливості розвитку торгівлі у містах Волинської губернії в другій половині XIX ст. Гілея : науковий вісник. 2016. № 11. С. 28–33.
170. Шмид О. П. Поляки на Волині: поміщицько-селянська колонізація XIX – початку XX ст. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2012. Вип. 23. С. 169–186.
171. Шовкопляс И. Г. Палеолитическая экспедиция в 1965–1966 гг. Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг. Информационные сообщения. Киев : Наукова думка, 1967. С. 56–68.
172. Шовкопляс И. Г. Палеолітична стоянка Радомишль (Попереднє повідомлення). Археологія. 1964. Вип. XVI. С. 89–102.
173. Шпиталенко Г. А. Соціально-економічне і духовне життя чехів Волині (друга половина XIX - початок XX ст.) : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2003. 19 с.

174. Шульгин Я. М. Начерк Коліївщини на підставі виданих і невиданих документів 1768 і близьких років. Львів : Накладом Наукового Товариства імені Шевченка, 1898. 220 с.
175. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ : Генеза, 1997. 380 с.
176. Якухно І. І. Основні свята древлян за землеробським календарем. Велика Волинь: минуле і сучасне. Тези Міжнародної наукової краєзнавчої конференції. Житомир, 1993. С. 166–167.
177. Ярмошик І. Збройні виступи населення Житомирщини проти польсько-католицького гніту в XVII ст. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2000. Вип. 9. С. 112–114.
178. Ярмошик І. І. Участь населення Волинської губернії в польському Січевому повстанні 1863–1864 рр. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції з міжнародною участю «Постаті землі Житомирської», присвяченої 120-річному ювілею видатного класика української літератури XX ст., перекладача, публіциста Максима Тадейовича Рильського, 22–23 травня 2015 р. : науковий збірник. Житомир : Мельник М. В., 2015. С. 352–357.
179. Ярмошик І. І. Чуднівський регіон в історії козацьких рухів кінця XVI століття. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Чуднів і край в контексті історії малих і середніх міст Волині», присвяченої 600-й річниці з часу першої писемної згадки про місто Чуднів (1416) та 25-й річниці з дня проголошення незалежності України (24.08.1991), 7-8 вересня 2016 р. Бердичів : Мельник М. В., 2016. С. 35–48.
180. Ярмошик І. Паволоч – місто козацьке. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 110–112.
181. Ярмошик І. Родовід Юрія Немирича на Житомирщині (XVI–XVII ст.). Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2003. Вип. 12. С. 193–197.
182. Ярмошик І. Чуднівська військова кампанія 1660 р. в історії України. Воєнна історія Середньої Наддніпрянщини. Київ, 2012. С. 128–132.

183. Ярмошик І. Юрій Немирич – видний представник козацької старшини середини XVII століття. Козацькі часи на Житомирщині. Житомир : Льонок, 1994. С. 48–58.
184. Hniłko A. Wyprawa Cudnowska w 1660 roku. Warszawa : Wojskowy instytut naukowo-wydawniczy, 1931. 190 s.
185. Hnisko Anton. Wojna polsko-moskiewska pod Cudnowem, odprawiona za panowania króla Jana Kazimierza pod wodzą Stanisława Potockiego, wojewody krakowskiego i Jerzego Lubomirskiego, marszałka koronnego w roku Pańskim 1660. Warszawa: Główna Księgarnia Wojskowa, 1922. 128 s.
186. Ossoliński Ł. Cudnów – Słobodyszcze 1660. Zabrze : Wydawnictwo Inforteditions, 2006. 112 s.
187. Romański R. Cudnów 1660. Warszawa : Bellona. 2008. 198 s.

Інтернет-ресурси

1. Житомирщина історична : інтернет-видання. URL: <http://www.history.zt.ua>
2. Житомирський обласний краєзнавчий музей. URL: <http://kraymuz.zt.ua>
3. Інститут археології НАН України. URL: <http://iananu.org.ua>
4. Інститут історії України. URL: <http://www.history.org.ua>
5. Історична правда : інтернет-видання. URL: <http://www.istpravda.com.ua>
6. Україна Incognita : інтернет-видання. URL: <http://incognita.day.kiev.ua>
7. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua>
8. Historians.in.ua – інтернет-мережа гуманітаріїв в Україні і світі. URL: <http://historians.in.ua>

Навчальне видання

Укл. Сичевський Антон Олександрович

Методичні рекомендації
до семінарських занять та самостійної роботи з
обов'язкової освітньої компоненти

«Історичне краєзнавство з методикою викладання»

В авторській редакції